

TC İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENFLASYONDAKİ DEĞİŞMELERİN
GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mustafa Barış AKYÜREK

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durmuş Dündar

OCAK 2008

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENFLASYONDAKİ DEĞİŞMELERİN
GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa Barış AKYÜREK

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 31 Aralık 2007

Tezin Savunulduğu Tarih: 25 Ocak 2008

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Durmuş Dünder

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Emre Aklın

Prof. Dr. Ali Özgüven

OCAK 2008-01-20

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ.....	vI
ÖZET.....	vII
ABSTRACT.....	vIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Enflasyon Kavramı ve Çeşitleri	3
1.1. Enflasyonun Çeşitleri	4
1.1.1. Kaynaklarına Göre Çeşitleri.....	4
1.1.1.1. Talep Enflasyonu.....	4
1.1.1.2. Maliyet Enflasyonu.....	6
1.1.1.3. Yapısal Enflasyon	6
1.1.2. Büyüklüklerine Göre Enflasyon Çeşitleri	7
1.1.2.1. Düşük Enflasyon	7
1.1.2.2. Yüksek Enflasyon	7
1.1.2.3. Hiperenflasyon	7
2. Gelir Dağılımı Kavramı ve Ekonomi Bilimi İçin Önemi	7
2.1. Özelliklerine Göre Gelir Dağılımı Türleri.....	9
2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı.....	9
2.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Ölçülmesi.....	10
2.2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi.....	12
2.2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Nedenleri.....	13
2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	13
2.2.2.1. Üretim Faktörleri, Toplumsal Sınıflar ve Gelir Kategorileri.....	13
2.2.2.2. Gelir Dağılımının Milli Hasıla ve İstihdama Etkisi.....	13
2.2.2.3. Gelir Bölüşümü ve Sosyal Sınıfların Tepkileri.....	13

2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı.....	14
2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı.....	14
2.2.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı.....	14
2.2.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılım.....	15
3. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisi.....	15

İKİNCİ BÖLÜM. 1980-2000 ARASI TÜRKİYEDE ENFLASYON GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ

1. 1980-1990 Dönemi.....	18
1.1. 24 Ocak Kararları ve 1980 Sonrasında Serbestleşme Hareketleri.....	18
1.2. 1980-1990 Döneminde Enflasyon Politikaları ve Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu.....	26
1.3. 1980-1990 Döneminde Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi.....	28
2. 1990-2000 Dönemi.....	28
2.1. 1994 Krizi.....	29
2.1.1 Krizin Gelişimi ve 5 Nisan Kararları.....	30
2.1.2. 5 Nisan Sonrasında Ekonomide Gelişmeler ve Enflasyonun Durumu.....	32
2.2. 1990'lı Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Gelir Dağılımı.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENFLASYON VE GELİR DAĞILIMI

1.2001 Krizi.....	35
1.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	36
1.2.1. Ekonominin Yeniden Yapılanması ve Yasal Düzenlemeler.....	37
1.2.2. Reel Ekonomi İle İlgili Hedefler.....	38
1.2.3. Maliye Politikasına Yönelik Hedefler.....	45
2. Enflasyon Hedeflemesine Geçiş.....	42

2.1. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Enflasyon.....	45
3. 2000’li Yıllarda Enflasyon Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi.....	48
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA.....	58

TABLolar LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: 1987 Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları.....	25
Tablo 2: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	36
Tablo 3: 1999–2004 Tarihleri Arası Türkiye Ekonomisine İlişkin Seçilmiş Göstergeler (%), (II. Stand-by, Üçüncü Üç Yıllık Ekonomik Program, 2002 – 2004)	41
Tablo 4: Türkiye’de 1980-1993 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları	45
Tablo 5: TÜFE Değişim Oranları ve Enflasyon Hedefleri	47
Tablo 6: Ülkemiz istihdam ve İşgücü Durumu (2006)	51
Tablo 6: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	53

Üniversitesi : **İstanbul Kültür Üniversitesi**
Enstitüsü : **İktisadi ve İdari Bilimler**
Anabilim Dalı : **İktisat**
Programı : **Yönetim Ekonomisi**
Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Durmuş Dünder**
Tez Türü ve Tarihi : **Yüksek Lisans Ocak 2008**

ÖZET

ENFLASYONDAKİ DEĞİŞMELERİN GELİR DAĞILIMINA ETKİLERİ

Çalışmanın amacı enflasyondaki değişimlerin gelir dağılımına göre etkilerini incelemek, Türkiye ekonomisindeki 1980'den günümüze değişik enflasyon ortamlarını yine Türkiye'deki gelir dağılımı ile ilişkilendirmek, enflasyonun etkilerini kavramsal ve örneksel ortamda yorumlamaktır.

Birinci bölümde kavramsal çerçevede çeşitleriyle birlikte enflasyon kavramından, gelir dağılımı kavramından, ekonomi bilimi için öneminden ve enflasyon ile gelir dağılımı ilişkisinden bahsedilecektir.

İkinci bölümde 1980 – 2000 yılları arasındaki enflasyon ve gelir dağılımı iki ayrı zaman diliminde incelenecektir. İlk bölümde 1980 – 1990 yılları arasındaki serbestleşme hareketleri ve enflasyon politikalarının gelir dağılımına olan etkileri incelenecektir. İkinci bölümde 1990 – 2000 yılları arasındaki ekonomik gelişmeler ve bu gelişmelerin gelir dağılımına olan etkileri incelenecektir.

Üçüncü bölümde 2000 yılından günümüze olan enflasyon ve gelir dağılımından bahsedilecektir. Özellikle 2001 krizinin gelir dağılımına olan etkileri ve bu dönemden sonra ekonominin yeniden yapılanması için yapılan düzenlemelerden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, Gelir dağılımı, Enflasyonun gelir dağılımına etkileri, 1994 krizi, 2001 krizi, Türkiye ekonomisi

University : **İstanbul Kültür University**
Institute : **Economics and Administrative Sciences**
Science Programme : **Economics**
Programme : **Management Economy**
Supervisor : **Prof. Dr. Durmuş Dündar**
Degree Awarded and Date : **MA – January 2008**

ABSTRACT

EFFECTS OF INFLATION ON INCOME DISTRIBUTION

The aim of this Project is to analyse the effects of inflation on income distribution, to associate the different economical stages and inflation rates in Turkish economy with income distribution in Turkey.

In the first section the concept of inflation, income distribution and the importance of income distribution to the science of economy will be discussed.

In the second section inflation and income distribution between 1980 – 2000 in Turkish economy will be discussed in two different time zones. In the first part liberalization and inflation policies between 1980 – 1990 will be given. In the second part economical development and its effects to income distribution between 1990 – 2000 will be discussed.

In the third part inflation and income distribution in Turkey after 2000 will be commented. Especially 2001 crisis and its effect to income distribution and restructuring movements will be discussed.

Keywords: Inflation, Income distribution, 1994 Crisis, 2001 Crisis, Turkish economy

GİRİŞ

Türkiye’de enflasyon, özellikle 1980 sonrası dönemde, ülke ekonomisinin temel sorunlarının başlıcasını ifade etmektedir. 1980 sonrası dönemde oluşan serbestleşme hareketleri ile birlikte, enflasyonla mücadele konusu da dönem hükümetlerinin öncelikleri arasında yer almıştır. Bu süreçte Türkiye, 1994, 1999 ve 2001 krizleri gibi üç önemli dönemeçten geçmiş ve krizler sonrası oluşan istikrar programlarında enflasyonu düşürme amacı öncelikli olmuştur.

Enflasyonun ülke ekonomisine etkileri birçok alanda ve konuda araştırılmış ve ülkenin bu en önemli sorunlarından birine ilişkin çeşitli saptamalarda bulunulmuştur. İlgili konulardan biri ise gelir dağılımı ve enflasyon ilişkisidir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi gelir dağılımının adaletsizliği konusu Türkiye için de çözülmesi gereken önemli sorunlardandır. Gelir dağılımı adaletsizliğinin ekonomik etkileri yanında siyasal ve sosyal birçok sonucu bulunmaktadır. Şüphesiz ülkemizde bu olumsuz etkileri hissedilir ölçüde yaşamaktadır. Gelir dağılımını etkileyen unsurlardan biri de kronik enflasyon sorunumuzdur.

Türkiye’de gelir dağılımı konusu, her zaman gündemde olan ve tartışma konusu yapılan bir alan olmuştur. Gelir dağılımındaki bu olumsuz durum, 1980 sonrası uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha da olumsuz hale gelmiştir. Enflasyon dönemlerinde dar ve sabit gelir sahipleri zarar görürken, büyük tüccar ve sanayici, mal darlığından ve üretim yetersizliğinden faydalanarak, spekülâtif bir şekilde kâr elde edebilmektedirler. Servetlerini para olarak ellerinde tutanlar, paranın satın alma gücü oranında servetlerinden kaybederlerken; servetini, gayrimenkul, altın, dayanıklı tüketim malı şeklinde ellerinde tutanlar, bu süreçten kazançlı çıkmaktadır.

Türkiye’de gelir dağılımı konusu her zaman gündemde olan ve tartışma konusu yapılan bir alandır. Ancak gelir dağılımında var olan olumsuz durum, 1980 yılı sonrası uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla daha da olumsuz noktaya gelmiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte faiz politikalarının serbest bırakılması sonucu faiz oranlarında aşırı bir artış görülmüştür.

Bu oranların artması ile birlikte kamu kesimi finansman açığı büyümüş ve de bu açığın giderilmesi sonucu iç borçlanmaya gidilmiştir.1980 sonrası faiz, rant ve kar gelirleri milli gelir içindeki payı artmış, buna karşın ücret ve tarım gelirlerinin milli gelir içindeki payı da azalmıştır. Adaletsiz bir gelir dağılımı, bir ülkede toplumsal huzursuzluğun oluşmasına sebebiyet verir. Bu bakımdan var olan gelir dağılımı bozukluğunun azaltılması ya da giderilmeye çalışılması bu huzursuzluğun ortadan kalkmasına neden olur.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde enflasyon ve gelir dağılımının teorik ve tanımsal değerlendirilmesine yer verilecektir. Ayrıca, gelir dağılımı ve enflasyon arasındaki ilişki ele alınacaktır.

İkinci bölüm, 1980-2000 arası dönemde yaşanan ekonomik, gelişmelere ve krizlere ayrılmıştır. Bu dönemde enflasyonun ülkemizdeki görünümü, ekonominin temel dinamikleri ve gelişmeleri bağlamında ele alınmıştır. Buna göre ise, enflasyonun 1980 ve 2000 arası dönemde gelir dağılımını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölüm ise, 2000 yılı sonrasında yaşanan ekonomik kriz ve enflasyon hedeflemesi politikalarına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir. Bu bağlamda 2000’li yıllarda enflasyon ve gelir dağılımı ilişkisi irdelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Enflasyon Kavramı ve Çeşitleri

Fransızca bir kelime olan enflasyon şişkinlik anlamına gelir. İktisatta enflasyon denince “fiyatlar genel düzeyindeki devamlı yükselmeler” olarak anlaşılır. Fiyatların bir defalık yükselmesi enflasyon değil, fiyat artışıdır. Enflasyon deyince akla ilk gelen günlük hayatta çokça kullandığımız mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasıdır. Ancak mal ve hizmetlerin fiyatları zaman içinde artabilir veya azalabilir. Enflasyon, sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir. Diğer bir deyişle, sadece bazı malların fiyatlarının sürekli artması ya da tüm malların fiyatlarının bir sefer artması enflasyon değildir.

Latince de şişme anlamına gelen enflasyon hakkında kesin bir tanım yapılmamıştır. Fiyatlar genel seviyelerindeki sürekli artış ve buna karşılık yerli paranın değerini yitirmesi enflasyon olarak kabul edilmiştir. Bu tanımlamada enflasyonun ne olduğunu belirtmekten çok ne gibi sonuçlar doğurduğu göze çarpmaktadır .Diğer bir tanımlamayla enflasyon; cari fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan yada parasal gelirin reel gelirden fazla olması durumudur. Elde edilmesi mümkün olmayan, bir gelir düzeyini yada bir harcama büyüklüğünü devam ettirme çabası da enflasyon tanımlamasına dahil edilir. Ayrıca; bir ekonomide, işgücü, mali, para, mal ve dış ticaret piyasalarında meydana gelen talep artışları da enflasyona yol açabilmektedir.¹

İktisat kuramında en çok kabul gören enflasyon tanımı ise şu şekildedir; fiyatlar genel düzeyinde yaşanan, sürekli, ve önemli yükselmelere enflasyon denmektedir. O halde bu tanımlamaya göre fiyatlar genel seviyesindeki artış öncelikle sürekli olmalıdır. Fiyatlar genel seviyesindeki bir defalık artış veya herhangi bir mal veya hizmet fiyatındaki bir defalık artışların enflasyon olarak kabul edilmesi mümkün olmamaktadır. Buna göre:²

¹ Helmut Frisch, **Theory of Inflation**, Cambridge University Pres, Cambridge, 1983, s.4-5

² Suat Aktar, **Enflasyon Hedeflemesi: Para Politikasının Güvenilirliği ve Fiyat İstikrarı**, Bilim Teknik Yayınevi, 1998, s.12-14.

a) Fiyat artışları farklı düzeylerde olsa bile, mal veya hizmet fiyatlarının geneline yansımalıdır. Diğer bir deyişle; bir ülkedeki fiyat artışının enflasyon olarak değerlendirilmesi, bir veya birkaç mal ve hizmet fiyatının değil, genel mal ve hizmet fiyatlarının artış miktarının ortalaması olmalıdır.

b) Bir ülkedeki fiyat artışları, genele yansıdığı halde, devamlı olmayıp bir defa olmak kaydıyla gerçekleşmiş ve sonra yine durağan bir hal izlemişse, enflasyon olarak kabul edilememektedir.

c) Bir diğer kavram ise, fiyatlar genel seviyesindeki artış oranının ekonomide etki yaratacak şekilde bir orana sahip olması gereğidir. Burada kesin bir yüzdellik dilim söylemek hata olabilir. Ancak fiyatlar genel seviyesindeki %1 ile %2 arasındaki bir artış enflasyon tanımına uygun bir anlam içermemektedir.

1.1. Enflasyonun Çeşitleri

1.1.1. Kaynaklarına Göre Çeşitleri

Kaynaklarına göre enflasyonun çeşitleri, talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve yapısal enflasyon başlıkları altında incelenmektedir

1.1.1.1. Talep Enflasyonu

Talep enflasyonu genellikle para arzının artmasının tüketimi arttırması sonucu ortaya çıkar. Ekonomideki toplam arzın toplam talebi karşılayamaması sonucu, fiyatlar yükselir. Harcadığımız para miktarı enflasyonu etkiler. Bir malın fiyatının artması, aynı mal için daha fazla para harcamamızı gerektirir. Bu da ancak, ya daha az tasarruf yapmamızla ya da gelirimizin artmasıyla mümkün olabilir. Fiyatlarla beraber gelirlerin ve harcamaların da artması durumunda enflasyon artar. Çünkü tüketicilerin ellerinde daha fazla para olunca mal ve hizmetlere olan talebi artar ve satın almak istedikleri mal için daha fazla fiyat verebilirler.³

Bu noktada, para arzının paraya olan talepten daha fazla artmasının enflasyona yol açtığı unutulmamalıdır. Karşılıksız para basma yoluyla piyasadaki para arzının ve bireylerin

³ İlker Parasız, **Teori ve Politika. Makro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi, Ekim 2003, s.228-229

ellerindeki para miktarının artması, tüketim talebini arttırırken; üretimin aynı oranda artması o kadar kolay ve çabuk gerçekleşen bir süreç değildir. Para arzının artmasıyla artan talebi karşılamak için firmalar ilk aşamada kapasitelerini arttırma yoluna giderler; bu amaçla fazladan işçi alınması, fazla mesai yapılması, yeni makineler alınması firmaların maliyetlerini arttırır.⁴

Artan maliyetini karşılamak için firmalar fiyatlarını arttırırsa, enflasyona sebep olurlar. Ekonomist Paul Krugman bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Para arzını arttırmak çok fazla tatlı yemek gibidir; yerken kendinizi iyi hissedersiniz. Bunun faturası ise sonradan çıkar”. Para arzının artmasıyla başlangıçta azalan işsizlik ve artan kârlarla ekonomide canlanma başlar; ancak bu olumlu gelişmeler kısa süre sonra yerini artan enflasyona ve getirdiği olumsuzluklara bırakır. Talep enflasyonu, toplam arz sabitken toplam talebin artması nedeniyle oluşmaktadır.

Keynesgil Talep Enflasyonu Teorisi, fiyat düzeyindeki değişimleri enflasyonist açıkla açıklamaktadır. Tam istihdam durumundaki bir ekonomide, toplam talepteki artış, birçok mala ilişkin piyasada aşırı talep yaratacak ve fiyatlar yükselecektir. Mal ve hizmet talebindeki artış, faktör talebinde bir artışa neden olacak ve bunların fiyatları da artacaktır. Böylece ekonomi, tam istihdamdayken, hem mal ve hizmet piyasasında hem de üretim faktörleri piyasasındaki toplam talep artışı enflasyona neden olmaktadır.⁵

Ekonomi başlangıçta toplam arz ve toplam talebin kesiştiği noktada dengede olduğunu varsayarsak, bu denge noktasındaki fiyat piyasa denge fiyatıdır. Ekonomi bu durumda iken toplam harcamaların arttığı bir durumda toplam talebinde artışı görülecektir. Toplam talebin bu şekilde artması ile denge fiyatının da artmasına neden olacaktır. Fiyatların da yükselmesi talep artışı nedeniyle meydana geldiğinden, bu durumu “Talep Enflasyonu” denmektedir.

1.1.1.2. Maliyet Enflasyonu

Önce maliyetlerin yükselmesi, sonra fiyat artışlarının bunu izlemesi ve bunun ardından da talebin yükselmesi ile ortaya çıkan süreç, maliyet enflasyonu olarak kabul edilmektedir. Maliyet artışları; ücretlerin yükselmesi, hammadde fiyatlarının artması, bazı mal ve hizmetlerin uzun zaman bloke edilmiş fiyatlarının serbest bırakılması, ithalâtın

⁴ Parasız, a.g.e., s228-229..

⁵ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s.409.

pahalılaşması, tarımsal üretimin düşmesi sonucu bu ürünlerin fiyatlarının yükselmesinin ve aşırı istihdam politikası ile ilgili olarak emeğin marjinal verimliğinde yer alacak düşüşlerin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir.⁶

Bir ekonomide mal ve hizmetlere olan talep sabitken arzın azalması nedeni ile de enflasyon oluşabilir. Ekonomi dengede iken mal ve hizmetlere yönelik talepte bir değişme yokken maliyet artışı nedeniyle toplam arzın azaldığını varsayarsak; bu arz azalışı nedeniyle maliyetleri artan firmaların aynı miktar mal ve hizmeti daha yüksek bir fiyattan üretmeye razı olacaklarını gösterir. Fiyatların bu şekilde arz azalmasına bağlı olarak yükselmesine “Maliyet Enflasyonu” denmektedir.

1.1.1.3. Yapısal Enflasyon

Ekonomik yapının esneksizliğinden kaynaklanan enflasyon, özellikle az gelişmiş ülkelerde enflasyonun önemli bir nedeni olarak gösterilir. Ekonomik yapının katılığı sonucu belli sektörlerdeki üretim, bu sektörlerde ortaya çıkan talep değişmelerine kısa zamanda uyum göstermemektedir. Uyum sürecinin yavaş işleminin nedenleri arasında kaynak hareketliliğinin düşük olması, sermaye, döviz, nitelikli işgücü yetersizliği gibi etkenler gösterebilir.

Dolayısıyla, ekonomide genel bir talep fazlası bulunmamakla birlikte, belirli bir sektörün ürünlerine karşı çıkan talep artışları üretim artışına değil bu sektörlerde fiyat ve ücret artışlarına yol açmaktadır. Oysa bu etkiler tek yönlü olarak ortaya çıkarlar yani talebin arttığı endüstrilerde ücretler ve fiyatlar yükselirken talebin düştüğü endüstrilerde ücret ve fiyat düşüşleri olmaz. Böylece kısmi talep genişlemesi ve ekonomik yapının katılığı sonucu ortaya çıkan fiyat ve ücret artışları para arzının sürekli artırıldığı durumlarda giderek tüm ekonomiye yayılır ve genel bir enflasyona dönüşür.⁷

⁶ Parasız, a.g.e., s.229-230.

⁷ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s.409.

1.1.2. Büyüklüklerine Göre Enflasyon Çeşitleri

1.1.2.1. Düşük Enflasyon

Yıllık %3-%4 gibi sürekli fiyat artışlarına denmektedir. Düşük enflasyon ortamında ekonomik birimler geleceği daha güvenli gördüklerinden yatırımlarına daha iyi yön verebildiklerinden dolayı düşük enflasyon arzu edilir bir durumdur.⁸

1.1.2.2. Yüksek Enflasyon

Enflasyon oranını yıllık %50'leri aşması ve üç rakamlı hale gelmesiyle yüksek oranlı enflasyon ortaya çıkar. Yüksek enflasyon paranın alım gücünü azaltır aynı zamanda fiyat değişimlerini anlamayı zorlaştırır.

1.1.2.3. Hiperenflasyon

Çok yüksek oranlı bir enflasyondur. Savaş, ihtilal durumu veya anormal koşullarda ortaya çıkar. Fiyatlar sürekli olarak değişmektedir. Örneğin akşamdan sabaha fiyatların değiştiği görülmektedir. Hiperenflasyon olan bir ekonomide, enflasyon günlük hayatı tamamen işgal eden bir sorun haline gelir. Halk enflasyonun zararlarını minimize etmek için önemli miktarda kaynak harcamak zorunda kalır. Kişiler sık sık alışverişe giderler ve fiyatlar yükselmeden önce dükkânlara ulaşmak isterler. Kişilerin tasarruf ve yatırım ile ilgili başlıca sorunları, kendilerini enflasyondan nasıl koruyacaklarıdır, ellerindeki reel ankesleri nasıl azaltacakları ve mümkünse enflasyon vergisinden nasıl kaçınacaklarıdır.⁹

2. Gelir Dağılımı Kavramı ve Ekonomi Bilimi İçin Önemi

Bir ülkede sosyal barışın sağlanması ve korunması toplumsal amaçların en önemlilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu amacın gerçekleştirilmesi ise önemli ölçüde gelir dağılımının adil olmasına ve asgari gelir düzeyinin belli bir seviyenin altına düşmemesine bağlıdır. Adil gelir dağılımı, subjektif olarak değerlendirilebilen bir kavram olması nedeniyle tanımlanmasında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Gelir grupları arasında büyük uçurumların olmadığı dağılım, adil gelir dağılımını olarak tanımlanabilir. Sosyal barışın sağlanması adil gelir dağılımını zorunlu kılmaktadır. Ancak gelir dağılımında

⁸ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002, s.454.

⁹ Parasız, a.g.e.; Dinler, a.g.e., s.409-410.

adaletin sağlanması kendiliğinden gerçekleşmeyeceği için gelir dağılımına devlet müdahalesi sosyal devletin bir gereği olarak kabul edilmektedir.¹⁰

Gelir dağılımı, belirli bir dönemde, genelde bir yıl yılda ülke içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamı olan milli gelirin, kişiler ya da üretimde görev alan üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Gelir dağılımını incelemenin amacı, gelir farklılaşmalarını neden ve sonuçları ile açıklamaktır. Bu sonuçların ortaya konulması, ekonomik ve sosyal olarak gelir dağılımının, ülke ekonomisine etkilerinin ölçülmesi açısından gereklidir. Gelir paylaşımının nasıl olduğu, bir ülkenin ekonomik refaha ulaşmasının önemli bir göstergesi olması açısından iktisat teorisi için çok önemlidir.

Gelir eşitsizliği, bir ülkedeki gelir dağılımının o ülkedeki bireyler tarafından eşit ve adil olarak bölüşülmediğinin kanıtıdır. Gelir dağılımı ekonomik yönden çok önemlidir. Ekonomideki tasarruf, tüketim eğilimleri, üretilen ve tüketilen mal ve hizmetlerin niteliği ile kalitesi, büyük ölçüde gelir dağılımına bağlıdır. Gelirin tüketime veya yatırıma yönlendirilmesinde gelir sahipleri karar verdiğine göre, gelir dağılımı ile tüketim ve yatırımlar arasında doğrudan bir ilişki vardır.¹¹ Gelir dağılımının, sık sık birlikte kullanıldığı kavramlardan birisi eşitliktir. Günlük hayatta olduğu gibi, ekonomide de dağılım veya paylaşım kavramlarının uygulanışının analizinden eşitlik ya da eşitlikten uzak olma sonuçlarına ulaşmamız olasıdır.

Gelirin ne ölçüde eşit ya da eşitlikten uzak dağılmış olduğu ölçülebilir. Buna karşılık “adalet” kavramı doğası gereği ölçülebilir değildir. Gelirin mutlak eşit dağılımının da, çok büyük ölçüde eşitsiz dağılımının da adalete uygun olmadığı konusunda yaygın bir görüş birliğinden söz edilebilirse de eşitsizliğin hangi boyuta ulaştığında adalete uygun olmayan bir dağılımdan söz edileceğinin belirlenmesi güçtür. Burada, normatif bir yaklaşıma ve değer yargılarına yönelmesi kaçınılmaz görünmektedir.¹²

Gelirin mutlak eşit dağıtılması söz konusu olmadığından, eşitsizliğin ne ölçüde olduğu önemlidir. Birde hangi ölçüdeki eşitsizliğin sakıncalı ya da sakıncasız olduğu, üzerinde durulması gereken sorulardır. Fakat bu sorulara kesin bir cevap vermek güçtür. Daha önce de belirtildiği gibi bu sorular, ancak normatif bir yaklaşımla

¹⁰ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi Yayınları,6. Baskı , Bursa-2000,s. 449

¹¹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002, s.454.

¹² Dinler, a.g.e., ,s. 267-268.

cevaplandırılabilir. Genellikle gelir dağılımında adaletsizliğin mevcut olduğu kabul edilmekle birlikte, ekonomiler arasında karşılaştırma yapılırken, üzerinde durulan asıl konu adaletsizliğin ne derecede olduğudur.

Devlet ise, öncelikle gelirin oluşum sürecinde gelir farklılıklarını azaltıcı önlemler alır. Gelirin oluşumundan sonra da eşitsizliği azaltıcı yönde müdahalelerde bulunur. Günümüzde her ülkede, öncelikleri farklı olmakla birlikte, gelir dağılımında eşitsizliği azaltıcı politika araçlarına başvurulmaktadır. Ülkelerin gelir dağılımındaki eşitsizliğin seyri üzerinde yapılan ampirik çalışmalar da ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle kişisel gelir dağılımındaki adaletsizliğin derecesi arasında doğru yönlü bir ilişki saptanmıştır.¹³

Gelir dağılımının ekonomik yönü kadar önemli sosyal yönleri de vardır. Gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür seviyesi ve bozuk sağlık şartları ile karşılaşılır. Geniş halk kitlelerinin sefaleti yanında yüksek gelirli grupların sefahati; gösteriş tüketimi, gelişmiş ülkelerin tüketim biçimine özeni, yabancı malları kullanma yarışı vardır. Böyle bir toplumda sosyal barışı sağlamak mümkün olmaz. Sosyal barışın olmadığı bir ortamda düzenli ve istikrarlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirmek hayal olur.¹⁴

2.1. Özelliklerine Göre Gelir Dağılımı Türleri

2.2.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bir ülkedeki milli gelirin o ülkede yaşayan bireyler tarafından paylaşımı sonucu elde ettikleri geliri ifade eder. Kişisel gelir dağılımı, ücret farklılıklarının yanında kişilerin sahip oldukları üretim faktörlerinin gelirlerine bağlıdır. Bu gelir dağılımında toplumu oluşturan fertlerin farklı gelir grupları arasında yer alışı ve belirli bir süre içinde elde ettikleri gelirin toplam gelirdeki payları araştırılmaktadır.

Başka bir deyişle, bireylerin veya ailelerin gelirlerini oluşturan öğeler ve gelirlerin nispi büyüklükleri inceleme konusu yapılır. Bireylerin gelirleri milli gelirden hareketle hesaplanabilir. Milli gelirden bireysel gelire ulaşmak için bireylerin üretim faktörü sahibi olarak verimli hizmetleri karşılığı kazandıkları ancak kendilerine intikal etmeyen dağıtılmamış şirket karları, sosyal sigortalar ve emeklilik aidatları çıkartılır. Buna karşılık,

¹³ DPT “**Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu**” DPT Yayınları No: 2370, Ankara-1994, s.8, www.dpt.gpv.tr/pdf

¹⁴ Şahin, a.g.e.,s.449.

bireylerin verimli hizmetleri karşılığı olmayan fakat fiilen elde ettikleri bir dizi transferlerine milli hasılanın yaratılmasındaki rolleri karşılığı yapılan ödemeleri ve bireylere ihtiyaçlarına göre yapılan transfer ödemeleri içerir. Ancak, bireysel gelir bölüşümü analizinde önemli olan elde edilen gelirin kaynağı ve bileşimi değil, miktarıdır. En düşük ve en yüksek gelir grupları arasındaki farklar; yani eşitsizlik derecesi ve bu eşitsizlik gelir dağılımına yön veren mekanizmalar incelenir. Burada önemli bir noktaya dikkati çekmemizde yarar var. Bireysel gelir dağılımı fonksiyonel gelir bölüşümüne dayanır.¹⁵

2.2.1.1. Kişisel Gelir Dağılımında Eşitsizliğin Ölçülmesi

a) Lorenz Eğrisi: Gelir dağılımını bir diyagramla gösterilmesi amacıyla Amerikalı istatistikçi Max Lorenz tarafından geliştirilen bu eğride, kişiler gelirlerinin büyüklüğüne göre küçükten büyüğe doğru sıralanır. Lorenz eğrisinde sıralanmış kişi veya hane halkı nüfus oranı ve kişilerin elde ettikleri gelir birikimi karşılıklı olarak gösterilmektedir. Şekilde gösterilen tam eşitlik doğrusuna göre kişilerin nüfus içindeki payı ile gelirden aldıkları pay eşittir. Gerçekte eşitsizlik söz konusu olduğu için üst gelir grupları gelirden nüfus içindeki paylarından fazlasını, alt gelir grupları da azını almaktadır.

Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğin boyutunun saptanması için başvurulan Lorenz Eğrilerinin oluşturulmasında, kümülatif yüzde değerlerin yer aldığı bir kutu diyagramı kullanılır. Diyagramın dikey ekseninde toplam gelirin, yatay ekseninde ülke nüfusunun kümülatif yüzdeleri yer alır. Dikey ekseninde gelirin % 100'ü, yatay ekseninde ise nüfusun % 100'ü gösterildiğinden, diyagram bir kutu şeklindedir. Orijinle karşı köşeyi birleştiren doğru, eş bölüşüm doğrusudur. Bu ülkedeki kişisel gelirlerdeki mutlak bir eşit dağılımı ifade eden bu doğru üzerindeki her noktada, nüfusun belirli bir yüzdesi, gelirin belirli bir yüzdesini almaktadır.¹⁶

Yani orijinden 45° açıyla çıkan bu doğru üzerindeki her noktada nüfus yüzdesi ile bu nüfusun gelirden aldığı pay eşittir. Ama pratikte bu mümkün olmamakla birlikte sadece gösterge olarak kullanılmaktadır. Gerçekte ülkelerin nüfus yüzdelerine düşen milli gelir

¹⁵ Erkan Işığışok, **Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi**, www.google.com /15/12/2001

¹⁶ Dinler, **a.g.e.** s. 262-263.

mutlak eşitlikten uzak ve bir eğri biçimindedir. Eşitlikten uzaklaştıkça Lorenz Eğrisi dediğimiz eğrinin, mutlak eşitlik doğrusu ile arasındaki mesafe artar ve köşeye doğru sarkma gösterir.

b) Gini Katsayısı: Hem ülkeler arasında karşılaştırma yapmak hem de bir ülkenin gelir dağılımındaki dengesizliğinin zaman içindeki seyrini izlemek amacıyla İtalyan iktisatçı Corrado Gini tarafından geliştirilen bu katsayı 0 ile 1 arasında çıkan ondalık bir değerdir. Bu katsayı, mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgenin alanına oranıdır. Gini katsayısının değeri, gelir düzeyinin büyüklüğüne değil farklı gelir düzeyleri arasında kalan kişilerin sayısına bağlı olarak değişmektedir.¹⁷

c) Kuznets Katsayı: Sektörel dengesizliklerin, toplam üretimin sektörel yüzde dağılımı ile işgücünün sektörel yüzde dağılımına dayanarak açıklandığı bu katsayı Kuznet tarafından geliştirilmiştir. “Sektörel üretim ve sektörel işgücü arasındaki farkların mutlak değerlerinin, her sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırarak toplamı, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır.

Kuznets katsayısı da Gini katsayısı gibi sektörlere göre sınıflandırılmış bir Lorenz eğrisi ölçüsüdür. İki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilen bu katsayı 0 ile 1 arasında değişmektedir. Eğer sektörel ortalama ülke ortalamasına eşitse Kuznets oranı sifıra eşit olacaktır. Eğer toplam çıktı tek bir sektör tarafından üretiliyor ve bu sektörün istihdam içindeki payı önemsiz derecede küçükse katsayının değeri 1 olacaktır.¹⁸

d) Atkinson İndeksi: İki gelir dağılımının Lorenz eğrileri kestiği durumda yani eşitsizlik ölçülerinin farklı sıralamalar gösterdiği durumda dağılımlar arasında sıralama yapabilmek için Atkinson, toplumun refah düzeyini başlangıç noktası olan bir gelir eşitsizliği ölçüsü önermiştir. Atkinson İndeksi, toplumsal refah fonksiyonundan hareketle türetilmiş bir indekstir. Bu indeks, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine (e) bağlıdır. Bu parametrenin değeri de 0 ile 1 arasında değişmektedir.¹⁹

¹⁷ Dinler, a.g.e., s.263.

¹⁸ DPT “**Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu**” DPT Yayınları No: 2370, Ankara-1994, s.8, www.dpt.gpv.tr/pdf

¹⁹ Dinler, a.g.e., s.263, 264.

2.2.1.2. Kişisel Gelir Dağılımının Önemi

Kişisel gelir dağılımında adalet sosyal barışı sağlar. Tüketici birimleri arasındaki gelir dağılımı ne derece adil olur veya büyük eşitsizlikler göstermezse o derece kişiler arasındaki büyük refah farkları ortadan kalkar ve toplumsal refah artar. Üstelik adil gelir dağılımının ekonomik güç birikimlerini önlemek rantıye sınıfının büyümesine imkan vermemek gibi sosyal bakımdan faydalı yönleri vardır. İşte bu sebeple adil gelir dağılımı tüketici birimleri arasında refah, ekonomik ve politik güç dengesi kurduğu ve çalışmadan yaşayan bir sosyal tabakanın oluşmasına meydan vermediği için sosyal barışı sağlayıcıdır.

Kişisel gelir dağılımında adalet fırsat eşitliğini artırır. Tüketici birimler arasında gelir dağılımının adil olması fırsat eşitliğini de gerçekleştirir. Bu sayede, sosyal alanda en önemli amaçlardan birine ulaşılmış, herkese başlangıçta eşit şans sağlanmış olur. Fırsat eşitliğinin önemi, yeteneklerle ilgili olmayan başlangıçtaki eşitsizliklerin olumsuz etkilerini bertaraf etmesidir. Kişisel gelir dağılımında adalet ekonomik istikrarı sağlar. Tüketici birimler arasında adil gelir dağılımı, kalkınmış ekonomilerde zaman zaman karşılanan ve tasarruf-yatırım dengesini tasarruf lehine bozan ve ekonomiyi istikrardan uzaklaştıran durumların meydana gelmesine imkan vermez. Adil gelir dağılımı sonunda harcama gelirin bir fonksiyonu olduğundan ekonomide efektif talep düzeyi yükselir ve efektif talep düzeyinin düşüklüğünden doğan buhranlardan kurtulunur. Bu sebeple, adil gelir dağılımının ekonomide fiyat istikrarını koruma tam çalışmayı gerçekleştirme gibi önemli bir fonksiyonu vardır.²⁰

2.2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımında Adaletsizliğin Nedenleri

Kişisel gelirin eşit olarak dağıldığı hiçbir ülke düşünülemez. Her ekonomide farklı yoğunlukta olmakla birlikte, kişisel gelir dağılımında adaletsizlik vardır. Gelir dağılımındaki farklılıkların sakıncalarına ve azaltılması amacına yönelik politikaya değinmeden önce, bu farklılığın nedenleri ortaya koymakta yarar görüyoruz. Kişisel gelir dağılımında eşitsizliğe, bir ülkede izlenen iktisat politikası ve piyasanın yapısı kadar kanunlar, sendikal haklar ve hatta tesadüfler neden olabilir.²¹

²⁰ İsmail, Türk, **Maliye Politikası**, S Yayınları, Ankara-1988, s. 321.

²¹ Türk, a.g.e., s.322-323.

2.2.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

2.2.2.1. Üretim Faktörleri, Toplumsal Sınıflar ve Gelir Kategorileri

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda meydana gelen hasılanın faktörler arasındaki paylaşımıdır. Böylece hasılanın ne kadarının ücret maaş geliri, ne kadarının tarım geliri ve ne kadarının kar, faiz ve rant geliri şeklinde bölüştüğünü ortaya koyar.

2.2.2.2. Gelir Dağılımının Milli Hasıla ve İstihdama Etkisi

Gelir dağılımı makro planda ele alındığında sadece milli gelirin onu yaratan sınıflar arasında paylaşımı ilkelerinin ve dağıtım istatistiklerinin incelenmesi ile yetinmek yeterli olmayacaktır. Makro bölüşüm analizi özellikle gelir dağılımı ile milli gelir ve istihdam seviyesi arasındaki fonksiyonel ilişkiyi dikkate almalıdır. Nitekim çağdaş analizlerde bu hususlara ağırlık verildiği görülmektedir.

2.2.2.3. Gelir Bölüşümü ve Sosyal Sınıfların Tepkileri

Rant geliri elde edenlerin nispi payının milli gelir arttıkça azalacağı sonucuna varılmıştı. Bu gruptakiler tüketim standartlarının düşmesine razı olmazlarsa, milli gelirdeki artışa paralel olarak gelirlerinin giderek daha büyük oranını tüketim harcamalarına ayırırlar: ortalama tüketim meyilleri yükselir. Milli gelirdeki artış muhtemelen fiyatlar genel seviyesindeki yükselmelerle birlikte, belirli bir milli gelir seviyesinde rantıye sınıfının gelirlerinin tümünü tüketime ayıracakları düşünülebilir. Çünkü tüketim standartlarını korumak başka türlü mümkün olamaz.²²

2.2.3. Sektörel Gelir Dağılımı

Üretim sektörlerinin milli gelir içerisindeki payını incelemek için kullanılan bu yöntemde, tarım, sanayi ve hizmet sektörünün milli gelirden aldığı payı, uzun dönemdeki değişimleri, devletin hangi sektöre milli gelirden daha çok pay ayırdığını görmek mümkündür. Bu dağılım aynı zamanda milli gelirin kamu ve özel sektör arasındaki dağılımını gösterdiği için devletin ekonomiye müdahale derecesi ve ekonomik sistemin

²² Mehmet Yüce, "Türkiye'de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı". <http://www.isguc.org/myuce3.htm>

yapısını da temsil eder. İktisaden kalkınmış ekonomilerde milli gelir içerisinde tarım kesiminin payı düşük, az gelişmiş ekonomilerde ise bu pay yüksektir. İktisadi kalkınma sıralamasında tarım sektöründen sonra sanayi sektörü ve daha sonra da hizmet sektörü gelişmiştir.²³

2.2.4. Bölgesel Gelir Dağılımı

Ekonomiler, farklı ekonomik, sosyal ve demografik özelliklere sahip üretim bölgelerinden oluşur. Ülke ekonomisi tarıma dayalı bir yapıya sahipse bölgeler arası iklim farklılıkları üretim üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Aynı durum sanayi ve ticarete dayalı bir yapı için de geçerlidir. Bu durumda milli gelir bölgeler arasında eşit dağılmamaktadır. Bölgesel gelir dağılımı, ülkenin farklı bölgelerinde yaşayan insanların milli gelirden ne kadar pay aldıklarını gösteren bir gelir dağılımı türüdür. Bu gelir dağılımı, bir ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki farklılaşmayı belirtmekte kullanılan araçlardan biri olmaktadır. İktisaden kalkınmış ekonomilerde bölgeler arası kişi başına düşen gelirlerin farkı az, az gelişmiş ekonomilerde ise bu fark giderek artmaktadır.²⁴

2.2.5. Eğitim Düzeyine Göre Gelir Dağılımı

Eğitim bir ülkenin en önemli konularının başını çekmektedir. Eğitim, bir ülkenin kalkınması ile yakın ilişki içindedir. Aynı zamanda eğitim, teknolojiyi artırır, işgücünü ülkenin ihtiyaçlarına göre hazırlar, ekonominin yapısal değişimini kolaylaştırır ve daha iyi istihdam imkânları sağlar. Şunu unutmamak gerekir ki, bir ülkenin kültür ve eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa, ülkenin ekonomik gelişmesi de o kadar hızlı olur. Ama eğitimin bir çok getirisine rağmen Türkiye bu konuya yeterince önem verememektedir. Türkiye'nin eğitime ayırdığı pay GSYİH'nın sadece %3,3 'ünü ayırabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran ise % 7- 8 'lere çıkmaktadır.²⁵

2.2.6. Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Bir ülkenin demografik yapısını belirleyen unsurlardan bir tanesi de, ülkenin nüfusu içindeki kadın ve erkek sayısıdır. Ülkemizde, cumhuriyetin ilk yıllarında kadın sayısının nüfus içindeki payı % 50'lili rakamları aşmakta iken bu oran zaman içinde kısmen azalma

²³ Türk, a.g.e., s.314.

²⁴ Nejla Adanur Aklan, "Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler", **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 4, Aralık, 2001, s:2. <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>

²⁵ Karluk, a.g.e., s.75-76; Türk, a.g.e., s.315.

gösterdiği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bir ülkenin gelirinin ne kadarının kadınlar ne kadarının erkekler tarafından paylaşıldığı, kadın ve erkeklerin istihdam paylarını araştırmak bir ülkenin demografik yapısı için önem arz etmektedir.²⁶

3. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Enflasyon, ekonomik krizler, bütçe açıkları, devalüasyon, özelleştirme, devletin ekonomi içindeki yeri, büyüme stratejileri gibi ülke ekonomisindeki değişiklik ve politikalar kadar, dünya ekonomisinde yaşanan değişikliklere örnek olarak verebileceğimiz küreselleşme ve teknolojik değişim de gelir dağılımı üzerinde etki yaratan önemli unsurlar arasında sayılmaktadır.

Kendisine ülkenin gelir dağılımını düzenlemesi görevi de verilen devlet, bu görevi para ve maliye politikaları aracılığı ile yerine getirir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek üzere, devletin elinde, iki etkin mali araç bulunmaktadır: Bu araçlar, kamu harcamaları ve vergilerdir. Devlet, düşük gelirlilere mal ve hizmetleri parasız olarak veya çok düşük bedellerle, maliyetlerinin altında sunar veya bir üretim faktörü karşılığı olmaksızın transfer harcamaları aracılığıyla adil bir gelir dağılımı sağlayabilir. Bununla birlikte, yüksek gelir elde edenlerden artan oranlı tarifelerle aldığı vergiyi, yine transfer harcamaları yoluyla düşük gelir gruplarına aktararak, adil gelir dağılımını gerçekleştirmeye çalışır.²⁷

İstikrarsız bir ekonominin göstergelerinden olan enflasyon, gelir dağılımında eşitsizlik yaratan temel unsurlardan biridir. Çünkü enflasyon sermaye geliri ile emek geliri arasında emek aleyhine dengesizlik yaratmaktadır. Enflasyon nedeniyle fiyatlardaki aşırı yükselmeler sabit ve dar gelirlilerin reel gelir kayıplarına uğramasına neden olmaktadır. Bu nedenle, enflasyon oranına dikkat edilmeden yapılan ücret ve maaş düzenlemeleri, gelir dağılımında eşitsizlik yaratmaktadır.²⁸

Gelir dağılımını etkileyen önemli makroekonomik değişkenlerden bir diğeri ekonomik büyümedir. Ekonomik büyüme, yatırımları ve dolayısıyla istihdam hacmini

²⁶ Karluk, a.g.e., s.75-76; Türk, a.g.e., s.315.

²⁷ Mehmet Yüce, "Türkiye'de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı". <http://www.isguc.org/myuce3.htm>

²⁸ DPT, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s: 62-63., www.dpt.gov.tr/pdf

arttırarak düşük gelire sahip toplum kesimlerinin gelir düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak ekonomik büyüme ve gelişme, sadece sermaye sahipleri ile bağlantılı hale getirildiğinde, gelir dağılımı adaletsizliğinin düşük gelirliler aleyhine gelişeceği bir gerçektir. Gelir dağılımı ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makro ekonomik değişkenlerin dışında, teknolojik gelişmelerden de etkilenmektedir.

Teknolojik gelişmeler, üretimde eğitimli emeğin payını arttırmaktadır. Emeğin eğitim düzeyi, çalışanlar arasındaki ücret farkını belirleyen temel faktörlerdendir. Eğitimli emeğe olan talep, emek arzının üzerinde artış gösterdiğinde, eğitimli emek ile eğitimsizler arasındaki ücret farkı açılmaktadır.²⁹ Devletin ekonomi içindeki yeri, rolü ve uygulanan iktisat politikalarının sürekli değişmesi de gelir dağılımını etkilemektedir. “Devletin temel fonksiyonu, düşük gelirlilere daha az yük getirmek, gelir dağılımındaki uçurumları törpüleyerek yatay ve dikey adaleti sağlayacak bir gelir politikasını uygulamaya koymak, düşük gelirli gruplara yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerini ön plâna çıkaracak bir harcama politikası izlemektir. Yani, birbiriyle uyumlu, vergi ve harcama politikalarına işlerlik kazandırmak, düşük gelir düzeyinde olan sınıfların bütçelerini dolaylı yoldan düzeltmektir”.³⁰

Gelir dağılımının bozulmasına sebep olan bir diğer faktör de, kamunun izlemiş olduğu politiklardır. Ücretlerin enflasyon oranının altında zamlarla reel değerinin düşürülmesi, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere tercih edilmesi, gelir vergisinin ilk dilimini yüksek olması, gelir vergisi dilimlerinin enflasyon oranının altında yükseltilerek vergi yükünün artırılması ve ücretler üzerindeki vergi yükünün yüksek olması bu politikalara örnek olarak verilebilir.³¹

Toplam vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payının artması, gelir dağılımının bozulduğunun bir diğer göstergesidir. Çünkü dolaysız vergiler, diğer vergi türlerine göre vergi adaleti en az olan vergi türüdür. Aynı şekilde toplam vergi gelirleri içerisinde ücretli kesimden alınan vergi payının artış göstermesi vergi sisteminin adaletten uzaklaştığı anlamına gelmektedir.

²⁹ Nejla Adanur Aklan, “Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 4, Aralık, 2001, s:2. <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>

³⁰ Mahmut Bilen, Muharrem Es, “Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar”, **Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu**, Adapazarı, 1998, s:380. <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf>

³¹ Bilen ve Es, a.g.e., s.381.

Enflasyon fiyat seviyelerinde yaşanan değişimleri, paranın satın alma gücünü etkilemesi gibi nedenlerle ücretleri ve dolayısı ile gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle gelirin bölüşümünde adaletsizliklere neden olmaktadır. İstikrarlı bir ekonominin temelinde yatan olgulardan biriside genel fiyat düzeylerinin sürekli artış göstermemesidir. Fiyat düzeylerinde meydana gelen artış ise enflasyon olarak ifade edilir. İstikrarsız ve sağlıksız bir ekonominin nedeni olarak gösterilen enflasyon, gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden birisidir.³²

Üretim faktörlerinden elde edilen sermaye geliri ile emek geliri arasında emek geliri aleyhine dengesizlik sağlayan en önemli araç enflasyon olarak nitelendirilebilir. Bu sebeple, emek geliri sağlayanların elde ettiği gelirin enflasyon oranına endekslenmesi gelir kaybını ortadan kaldırmak için yapılabilecek bir girişim olarak ifade edilebilir. Türkiye'nin 1980yılı sonrası benimsemiş olduğu dışa açık sanayileşme politikaları çerçevesinde alınan tedbirler neticesinde 1982 – 1987 yılları arasında enflasyon oranları yüzde 20-35 seviyelerinde tutulmuş, özellikle 1990 sonrası artık ülkemiz açısından enflasyon kronik bir hastalık halini alarak yüzde 60 – 100 aralarında seyretmiştir.³³

³² Aklan, a.g.e., s.3; Bilen ve Es, a.g.e., s.381-382.

³³ Aklan, a.g.e., s.3; www.tuik.gov.tr/istatistik

İKİNCİ BÖLÜM. 1980-2000 ARASI TÜRKİYEDE ENFLASYON GELİR DAĞLIMI İLİŞKİSİ

Türkiye Osmanlıdan devraldığı ekonomik miras üzerinde özellikle ulusal politikalar geliştirerek dışa bağımlı ekonomiden kurtulma yönünde çaba sarfetmiştir. Türkiye'nin ekonomik vizyonu Toplumsal ve Bireysel refah seviyesinin arttırılmasıdır. Bu gelişim süreci temelde 1928-1980 ve 1980 sonrası olarak iki dönemde değerlendirilebilir. Her iki dönemde kendi içinde ayrılabilen alt süreçlerin bulunduğu da muhakkaktır. Bu iki dönemin ortak hedefi ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve gelişmiş ülkeler arasına katılmak olarak belirlenmiştir. Ancak iki dönemin arasındaki temel farklılık ekonomik kalkınmanın sağlanmasında uygulanan yöntemler olmuştur. 1980 yılına kadar olan süreçte dışa kapalı ve kamu ağırlıklı, karma bir ekonomik model uygulanırken, 1980 sonrası dönemde dışa açık piyasa ekonomisi modeli uygulanmaktadır.

1. 1980-1990 Dönemi

1980 askeri müdahalesinin ardından Türkiye ironik bir şekilde ekonomide serbestleşme modellerini benimsemiştir. Dışa açık sanayileşme projeleri 1980'li yılların liberalizasyon hareketlerinin ana temasıdır. Bu eğilimlerin ilk göstergesi olarak kamu iktisadi teşebbüslerinin mal ve hizmet fiyatları serbest bırakılmış ve daha kötü bir tedbir olarak da bu kuruluşların "özelleştirilmeleri" kararlaştırılmıştır. Ancak tutarlı görünen bu prensip uygulama alanında çok sayıda çelişki ve çatışmalara sahne olmuştur. bu dönem Türkiye'nin yüksek enflasyonla tanıştığı ve uzun süre devam edecek bir kabusun ilk dönemleridir.

1.1. 24 Ocak Kararları ve 1980 Sonrasında Serbestleşme Hareketleri

Dünyada neo liberal politikalar ağırlık kazanırken ve gelişmiş ülkelerde küreselleşme dalgaları ağırlık kazanırken, ilgili süreç gelişmekte olan ülkeleri de yeni koşullara uyuma zorlamıştır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra yoğunlaşan ekonomik liberalizasyon süreçlerinin başarısı için piyasa

mekanizmasının iyi işleme, güçlenmesi öncelikli amaç edinilmesi gereken bir mali yapı, serbest piyasada arz edilen hizmetlerin kalitesi esas alınmak durumundadır.³⁴

1.2. 1980-1990 Döneminde Enflasyon Politikaları ve Türkiye Ekonomisinin Genel Durumu

1980 sonrası sonrasında ise yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye ekonomisi uluslararası ekonomik sistemin rekabetine ve serbest ticaretine açılarak dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecine girmiştir. Önce mal ve hizmet daha sonra da sermaye piyasaları serbestleştirilerek dışa açılmıştır. 1980 sonrası “yapısal uyum ve dışa açık, piyasa ekonomisi güdümünde liberalizasyon” programı finansal kesimdeki reformların da belirleyicisi olmuştur. Finans kesiminde yapılan reformlar ile sektöre derinlik kazandırılmaya çalışılmıştır.³⁵

Türkiye, yirmi yıllık planlı dönemden sonra, 24 Ocak kararları ile 1980 yılında çok önemli bir yapısal ekonomik dönüşüm yaşamıştır. 1980’li yıllara kadar ülkemiz birçok yapısal problemle, devlet öncülüğünde çözümler üreterek uğraşmıştır. 1980’den sonra özel sektör öncülüğünde bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir. Bu dönemden sonra ekonomide yaşanan en büyük dönüşüm, “ithal ikameci sanayileşme stratejisinin”den vazgeçip “dışa açık sanayileşme stratejisi”ne geçmesinde yaşanmıştır.

Türkiye ekonomisi 1970’lerin başların da petrol fiyatlarının artması ile 1975 yılından itibaren toplam döviz gelirleri azalan, döviz giderleri artan bir seyir içine girmiştir. 1970’lerin sonlarında dış ticaret açığını kapatmak ve bunu ihracat artışıyla sağlamak için Türk lirası % 40 oranında devalüe edilmiştir. Bu dönemin sonunda dış borçlar ciddi boyutlarda artınca kısa vadeli çözümlerin yetersiz kalması nedeniyle ciddi reform çalışmalarına girişilmiştir.³⁶

1.3. 1980-1990 Döneminde Enflasyonun Gelir Dağılımına Etkisi

1970 'lerin sonlarında yaşanan toplumsal ve siyasi bunalım ile birlikte, hızla yükselen enflasyon ve döviz darboğazı, Türkiye ekonomisinde, 24 Ocak İstikrar Tedbirlerinin alınmasını zorunlu hale getirmiştir. Daha sonra, bu istikrar tedbirlerinin

³⁴ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Yay, İstanbul, 2006.

³⁵ Boratav, a.g.e.

³⁶ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, İmaj Kitapevi, Ankara, 1997,

devamı ve tamamlayıcısı olarak alınan yeni tedbirlerle birlikte, kısa dönemde ekonomide istikrarının sağlanması, uzun dönemde ekonominin yeniden yapılanması amaçlanmıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, piyasa ekonomisine geçilmesi, bunun için; fiyatların, döviz kurunun serbestçe belirlenmesi benimsenirken, ithal ikameci sanayileşme politikası yerine ihracata dayalı sanayileşme politikası uygulamaya konmuştur. Konumuz bakımından önemli olan hususlar ise, yeni dönemde yüksek faiz politikası uygulamasına geçilmesi ve sendikal haklara getirilen kısıtlamalardır.³⁷

1980- 1989 döneminde uygulanan para politikalarını incelerken, 24 Ocak 1980 istikrar tedbirlerini ve bu tedbirleri gündeme getiren şartları kısaca irdelemek gerekmektedir. Türkiye, 1970'lerin sonlarında içine girmiş olduğu enflasyonist kapana kırmak için umudunu ihracata bağlamış ve dış dengeyi ön plan tutarak yüksek döviz kuru politikası aracılığıyla dış gelirlerinin artmasını hedeflemiştir. Bu durum gösteriyordu ki: ithal ikameci sanayileşme politikalarının bittiği ve bunun yerine ihracatı teşvik eden politikaların benimsendiği bir döneme geçilmiştir. Bu amaçla moneterist tedbirlerin ağırlıkta olduğu 24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri paketi açıklanmıştır.³⁸

Bu dönem de öncelikle resmi kurun serbest piyasa kuruna eşitlenmesi amacıyla Türk lirası %32,7 devalüe edilmiştir. 1981'den sonra kurlar günlük olarak belirlenmeye başlamıştır. Ayrıca finansal serbestleşmeyi sağlamak için Temmuz 1980'de faiz hadleri serbest bırakılmıştır. Sermaye hesaplarının serbestleştirmek için 1984 yılında çıkarılan bir kararname ile yerleşiklerin döviz bulundurmaları ile ilgili kısıtlamalar kaldırılmış, yerleşiklere ülke için de döviz hesabı açabilme imkânı getirilmiştir. 1989 yılında da kambiyo kontrolleri kaldırılarak yurt içi ve yurt dışı sermaye hareketlerinin serbest bırakılması mümkün olabilmıştır.

24 Ocak kararları neticesinde 1980'de %107 olan enflasyon, 1981'de %36,7'ye ve 1982'de %25,3'e düşmüştür. Büyüme oranı yıldan yıla artış göstererek istikrarlı bir trend yakalamış gibi görünmesine rağmen 1988 büyüme hızının yavaşladığı bir dönem olmuştur. 1988 yılının ilk çeyreğine kadar süren büyümede dünya da yaşanan olumlu gelişmelerin etkisi olmuştur. (Dünya petrol fiyatlarının düşmesi, ABD'nin basını çektiği büyümenin hem

³⁷ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı. 6, Eylül - Ekim 1995. s. 161.

³⁸ İlker Parasız, **Kriz Ekonomisi: Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998, s.46-48.

batılı hem de yeni gelişen ülkelerde etkisini göstermesi, enflasyon oranlarının birkaç Latin Amerika ülkesi istisna olmak üzere ılımlı seyretmesi gibi olumlu gelişmeler gözlenmiştir.)³⁹

1980'li yıllara ekonomide yaşanan; enflasyon, borç sıkıntısı, üretimde daralma ve sürdürülebilir bir büyümenin sağlanamaması gibi olumsuzluklar ile girilmiştir. Rakamlarla ifade etmek gerekirse 1970'li yılların son diliminde enflasyonun %50'nin üzerinde olduğu, 1977'de ortalama kişi başına düşen gelir 700 dolar gibi gelişmekte olan ülkeler içerisinde, çok düşük seviyelere düştüğü, işsizlik oranının 1979 yılında %14 seviyesine yükseldiği gözlenmiştir. 1960'lı yıllarda yaklaşık 10 milyar TL olan devlet iç borçları 1978 yılında 178,7 milyar TL olmuş ve 1979 yılında eksi %0,5 gibi negatif bir büyüme oranı gerçekleşmiştir. Yüksek enflasyonun yarattığı sıkıntıların gittikçe artması, dış ticarete ihracatın yetersiz kalması, yurt içi tasarrufların azlığı nedeniyle yatırımlarda artış olmaması, özellikle kısa vadeli borçlar olmak üzere ülkeye büyük yük getiren dış borç sorunu, petrol ve enerji darboğazına giren ülkenin bununla beraber girdi yetersizliğinin yarattığı sıkıntıyla mücadele etmesi, ithal ikameci sanayi politikasının başarısızlıkla sonuçlanması, özel sektörün yetersiz kalması nedeniyle tüm yükün kamu sektörünün omuzlarına binmesi gibi sebepler ülkede 24 Ocak 1980 kararlarının alınmasında sebep olmuştur.⁴⁰

1980 öncesi dönemde düşme eğiliminde olan tarımın milli gelirdeki payı, 1980 sonrası dönemde de düşmeye devam etmiştir. 1980 'de bu kesimin gelirden aldığı pay % 23,8 iken 1990 yılına gelindiğinde % 15,2 'ye düşmüştür. Kâr, faiz, rant gelir grubunun aldığı payı ise 1980 'de % 49,47 iken, 1990 'da % 70,9 'a yükselmiştir. Çalışma hayatına getirilen kısıtlamalardan dolayı, ücretliler kesiminin 1980 sonrası dönemde pazarlık güçleri azalmıştır. Hükümetler, enflasyonu önlemek amacıyla, ilk önce kamu çalışanlarının ücretlerini enflasyonun altında tutmuşlardır. Bu nedenle, ücretlilerin sözkonusu dönemde milli gelirden aldığı pay, büyük oranda gerileyerek, 1980 'de % 26,7 'den 1990 'da % 13,9 'a düşmüştür.⁴¹

24 Ocak istikrar politikasının temelini; dış açıkların kapatılması ve yabancı sermayenin özendirilmesi, imalat sanayi ve ihracatta özel sektörün ön planda olması, enflasyonun kontrol altına alınması, ekonomide büyümenin yaşanması, mevcut kapasitenin kullanılması, döviz darboğazını asmak için ihracatın özendirilmesi amacıyla kurların

³⁹ Parasız, a.g.e.

⁴⁰ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı. 6, Eylül - Ekim 1995. s. 160-165.

⁴¹ Güçlü ve Bilen, a.g.e., s.163.

serbest bırakılması, tasarrufları arttıracak ve yatırımları engellemeyecek düzeyde faiz oranlarının belirlenmesi gibi ekonomiyi iyileştirmeye yönelik politikalar oluşturmaktadır⁴².

Tablodan görüldüğü gibi, 24 Ocak 1980 kararlarından itibaren enflasyon oranları yüksek düzeyde kalmaya devam etmiştir. Her ne kadar kararların ardından, 1981 ve 1982 yılında enflasyon değerlerinde düşüşler yaşanmış olsa da, 1983 yılından itibaren yeniden yükselişe geçmiş ve yüksek enflasyon rakamları Türkiye ekonomisinde kronik bir hale gelmeye başlamıştır. 1980 yılından itibaren, 1993 yılına kadar geçen süreçte, kararların alındığı 1980 yılında TÜFE değeri %101,4 ve TEFEE değeri %107,2 oranıyla en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1993 yılına kadar geçen sürede ortalama TÜFE büyüklüğü %54,40, TEFEE büyüklüğü ise %51,22 olarak gerçekleşmiştir⁴³

1980 sonrası yaşanan dönüşümün bir parçası olarak, 1980'li yıllardan önce %25 düzeyinde gerçekleşen bir enflasyon oranı çok yüksek olarak algılanıp ve kriz göstergesi sayılırken, 1980 sonrasında %25 gerçekleştirmek istenen enflasyon oranı olarak amaçlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde yaşanan yüksek enflasyonun nedenleri arasında; sürekli yaşanan dış açıkların para basma yoluyla giderilmesi, bütçe açıklarının telafisinde politik kaygılar sebebiyle harcamaların kısılmaması ve bunun yerine monetizasyona gidilmesi ekonomide enflasyonun sürekli yüksek düzeylerde kalmasına sebep olduğu belirtilmiştir.⁴⁴

Nüfus artış hızı da enflasyon olgusu ile birleşince gelir dağılımı sorunu daha da artmıştır. Ülkemizde, nüfus artış hızının yaklaşık % 2 seviyesinde olması, her yıl emek piyasasına artan miktarda işgücünün dahil olmasına sebep olmaktadır. Diğer taraftan, 1978 yılından itibaren başlayan yüksek enflasyon sürecinde, yatırımlarda gözlenen gerilemeyle birlikte, ekonominin istihdam sağlama kapasitesindeki artış yavaşlamıştır. 1980 sonrası dönemde, özellikle imalat sanayinde ve inşaat sektöründe istihdam hacmi düşme göstermiştir. Bu gelişmeler, bir yandan işsizlik oranının artmasına, diğer yandan işgücünün düşük verimli alanlarda yığılmasına sebep olmuştur. Bu süreç, gelir bölüşümünün geniş çalışanlar kitlesi aleyhine dönmesinde etkili olmuştur. Ekonominin yeni iş sağlama kapasitesindeki düşüşün dolaylı etkisi, işsizlik üzerinde görülmektedir. 1980 öncesi dönemde, işsizlik oranı %14 seviyesinde iken, 1990' larda, eksik istihdam edilenlerle

⁴² Şahin, a.g.e., s.177-181; Yakup Kepenek ve Nuran Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.179

⁴³ Şahin, a.g.e.; Kepenek ve Yentürk, a.g.e., s.179-180.

⁴⁴ Parasız, 2001, s.353.

birlikte işsizlik oranı %20' lere yaklaşmıştır. İşsizlik oranındaki artış, çalışanlar kitlesinin reel gelir yitirmesine ve gelir bölüşümünün emek kesimi aleyhine dönmesi de rol alan önemli bir faktördür.⁴⁵

Bununla beraber; döviz kuru, para arzı ve fiyat düzeyi arasındaki ilişkilerden kaynaklanan bir enflasyon kısır döngüsünden bahsedilmiştir. Ayrıca, döviz kurundaki yükselmelerin Türkiye'de enflasyonu arttırıcı yönde etkileri olduğundan bahsedilmiştir. Bir başka çalışmada ise iç ve dış borç oranlarındaki artışların Türkiye'de bu dönemde yaşanan yüksek oranlı enflasyonun, artış sebepleri arasında gösterilmiştir.⁴⁶

Türkiye'de özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru hızlanan ve 1980 yılında üç haneli rakama ulaşan enflasyon, alınan önlemlerle bir miktar indirilmekle beraber yüksek seviyesini devamlı korumuştur. Yüksek oranlı ve sürekli enflasyon, gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etkide bulunmuştur. 1980-1988 yılları arasında Türkiye'de zorunlu tüketim malları fiyatları 12 ile 55 kat artarken, aynı dönemde ücretlerdeki artış bu kesimin satın alma gücünü korumaya yetmemiştir.⁴⁷

Türkiye'de yapılan kişisel gelir araştırmalarının sonuçlarına göre, 1973-1987 döneminde Türkiye'de gelir dağılımında iyileşmeye doğru bir hareket vardır. Bu genel eğilime rağmen gelir dağılımındaki iyileşme, çok yavaş meydana gelmektedir. Gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında Türkiye'de gelir dağılımı bozuktur. Gelişmiş ülkelerde, en düşük gelirli nüfusun %20'lik kesimi, ortalama olarak gelirin %7.8'ni alırken, en yüksek gelirli kesim, gelirin %40'na sahip olmaktadır. Bu ülkelerde son yıllarda, en yüksek gelirli kesimin gelirindeki payını %40'ların altına indirmeye yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Gelişme yolunda olan ülkelerde gelir dağılımının daha adil olmasında, uygulanan sosyal politikalar yanında, ücretli kesimin payının yükselmiş olması ile özelleştirmenin başarıyla uygulanması sonucunda servetin alt ve orta gelir gruplarına yayılmasında önemli etkisi olmuştur.⁴⁸

⁴⁵ Güçlü ve Bilen, a.g.e., s.163.

⁴⁶ Şahin, a.g.e.; Kepenek ve Yentürk, a.g.e., s.179-180.

⁴⁷ Şahin, a.g.e.; Kepenek ve Yentürk, a.g.e., s.179-180.

⁴⁸ Sami Güçlü ve Mahmut Bilen, "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı. 6, Eylül - Ekim 1995. s. 160-165.

Tablo: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Hane Halkının Yüzdeleri	DPT (1973)	TÜSİAD (1986)	DİE (1987)	DİE (1994)
Birinci % 20	3.50	3.90	5.24	4.9
İkinci % 20	8.00	8.40	9.61	8.6
Üçüncü % 20	12.50	12.60	14.60	12.6
Dördüncü % 20	19.50	19.20	21.15	19.0
Beşinci % 20	56.50	55.90	49.94	54.9
Gini Katsayısı	0.51	0.50	0.43	0.49
Kuznets Katsayısı	0.45	0.45	0.39	-

Kaynak: 1987 ve 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcaması Anketi, DİE

DPT (1973) ile DİE (1987) araştırmalarının sonuçlarına göre, Türkiye’de gelir dağılımında nispi eşitlik yönüne olumlu bir gelişme söz konusudur. 1973 DPT Araştırmasına göre toplam gelirin %56.5’ni alan en çok gelir elde eden %20’lik kesimin payı, 1987 DİE Araştırmasında %49.9’a gerilemektedir. Aynı şekilde, 1973 yılında nüfusun en fakir iki yüzde %20’lik kesimi (%40), toplam gelirin %11.5’ni alırken, 1987 yılında bu oran %14.85’e yükselmektedir. Ayrıca, Gini Katsayısı da 0.51’den, 0.43’e düşmektedir. Fakat bu düşüş, Türkiye’ye gelir dağılımının zaman içinde düzeldiği göstermede bir kanıt olmayabilir. Çünkü DPT 1973 sonuçlarıyla DİE 1987 sonuçlarını tam olarak karşılaştırmak bilimsel açıdan doğru değildir.⁴⁹

⁴⁹ Güçlü ve Bilen, a.g.e., s.160-165.

Tablo 1: 1987 Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları

Yerleşim yeri		I. (%20)	II. (%20)	III. (%20)	IV. (%20)	V. (%20)	En Yüksek %10
Türkiye	%	5.24	9.61	14.06	21.15	29.94	34.06
	Ort.	964 332	1 768 356	2 588 304	3 892 332	9 189 408	12 523 272
Şehir	%	5.43	9.33	13.6	20.17	50.93	35.04
	Ort.	1 126 644	1 934 388	2 819 568	4 294 152	10 559 004	14 530 308
Kır	%	5.21	10.03	14.98	21.97	47.82	31.56
	Ort.	824 136	1 586 472	2 370 456	7 565 628	7 565 628	9 985 680

Kaynak: 1987 Hanehalkı Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları Anketi, TÜİK, www.tuik.gov.tr.

Türkiye'de gelirin kişisel dağılımında şehir ve kırsal alanda yaşayanlar açısından da önemli farklılıklar vardır. DİE'nin 1987 Araştırmasına göre, kırsal kesimde ortalama gelirler, şehir kesimindeki ortalama gelirden, her dilimde değişmekle beraber ortalama %80 oranında daha azdır. Buna karşılık kırsal kesimde gelir dağılımı, kendi içinde, şehir kesimine göre oldukça eşit dağılmıştır. Tablo'dan çıkan çarpıcı sonuç şudur: Türkiye'de hane halkının en üst gelir grubunda bulunan %10'luk kesimi, 1987 yılında toplam gelirin %34'nü almaktadır. Şehirlerde bu oran %35'e yükselir iken, kırsal kesimde %31.5'a gerilemektedir.

1980'li yıllarda uygulanan ekonomik politikalar, düşük ücret temeline dayandırılmıştır. Gerçek ücret endeksi 1979 yılında 100 kabul edildiğinde 1988 yılında bunun 43,68'e indiği görülmektedir. Bu da ücretlilerin, bu zaman diliminde satın alma gücünde büyük düşüşler ortaya çıktığını ifade etmektedir. 1980 sonrası dönemde uygulamaya başlanan (enflasyon beklentisine göre ve bütçe imkânları çerçevesinde), yılda iki defa maaş tespiti sistemi, memur maaşlarının aşgari düzeyde kalması sonucunu vermiştir. Yıl içinde enflasyonun düşük tahmin edilmesiyle, yılda iki defa belirlenen memur maaşları reel olarak geriletilmiştir. İç talebin kısılmasıyla ekonomiyi dış talebe yöneltmeye zorlayan düşük ücret politikası 1988 yılı sonunda tıkanmıştır.

Türkiye 'de 1980 'den sonra, gelirin fonksiyonel dağılımının daha da kötüleştiği görülmüştür. Bu durumun meydana gelmesinde etkili olan sebepler; ücretlerin enflasyon seviyesinin altında artması, Türk vergi sisteminde dolaysız vergilerden daha çok dolaylı vergilere ağırlık verilmesi ve izlenen yüksek faiz politikasıdır. Bu dönemde, özellikle emek kesiminin payı olan ücretin, milli gelirdeki payının önemli ölçüde düşmesinde, ücret artışlarının enflasyon değeri altında tutulmasının etkisi büyük olmuştur. Bu durum, ücretlilerin reel satın alma gücünü önemli ölçüde düşürmüştür. Söz konusu dönemde tarım kesiminin payının da önemli ölçüde düştüğü göz önüne alındığında, temel tüketim mal talebini oluşturan geniş kesimin talebinin daralması, ülkede üretilen mal ve hizmetlerin, yüksek gelirli kesimin talebine yönelmesi gibi olumsuz sürecin başlangıcını oluşturacaktır. Nitekim, bu dönemde ithalatta liberasyonuna gidilmesi ile lüks tüketim malları ithalatı, büyük bir artış olduğu göstermiştir. Bu gelişme, hem istihdam artışı hem de iktisadi ülke kalkınması açısından önemli mahzunlar taşımaktadır.⁵⁰

2. 1990-2000 Dönemi

1990'lı yıllar ise Türk ekonomisinin dış etkilere yoğun şekilde maruz kaldığı bir dönemdir. Dünyada oluşan istikrarsızlaştırıcı öğelerin özellikle küreselleşme ile yoğunluk kazanması ve Türk ekonomik dengelerini etkilemesi söz konusu olmuştur Türkiye ekonomisi, dış dünya bağlantılı sarsıntılardan kurtulamaz olmuştur. Elbetteki iç öğeler de dış etkilerin olumsuzluğunu derinleştirici faktör olarak daima sahnede bulunduğunu belirtmek gerekir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler neo liberal dışsal zorlamalar (en önemli sorun olarak dış borçlar) ve küreselleşmenin gerekliliği olarak “ithal ikameci sanayileşme stratejilerini” tamamen terk etmişlerdir. 1980'li yıllarda benimsenen “ihracata dönük sanayileşme” ya da “dışa açık ekonomi”, bir anlamda 1990'lı yıllarda etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu etkiler olumlu gelişmeler yanında, finansal krizler gibi olumsuz gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllar küreselleşme eğilimlerinin yoğunlaştığı, dünyada serbestleşme hareketlerinin hızlandığı bir dönem olarak yeni bir süreci de doğurmuştur. Bu süreçte artık ülke ekonomileri birbirine ve dışsal uyarılara daha duyarlı hale gelmiştir. 1994 Meksika ve özellikle 1997 Güneydoğu Asya krizleri

⁵⁰ Güçlü ve Bilen, a.g.e., s.167.

artık, yaşanan tüm krizlerin küresel bir nitelik kazanacağını yani sadece ilgili ülkeyi etkilemeyeceğini kanıtlamıştır.⁵¹

Bu bağlamda, Türkiye’de küresel özellikler taşıyan ilk finansal kriz 1994 yılında patlak vermiştir. Öyle ki, Türkiye'nin 1994'te aslında mini bir Güneydoğu Asya krizi yaşadığı belirtilmektedir. Bu kriz sadece finansal yapıdan kaynaklanmamış, krize öncülük eden gelişmelerde reel sektördeki aksaklıkların da önemli rolleri olmuştur. Türkiye’de 1990’lardan sonra yaşanan krizler dışa açık bir ekonomide yaşanan krizlerdir. Sermaye hareketleri serbesttir ve kısa vadeli yabancı sermaye finansmanına dayanan yüksek faiz düşük kur politikası uygulanmıştır. Büyüme dönemleri kısa vadeli sermaye girişleri ile desteklenmiştir.⁵²

1994 ve 2001 Krizleri’nde dikkat çeken unsur bu iki krizin sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonra gerçekleştiğidir. Krizlerin derinleşmesinde uygulanan bu politikaların da etkisi olduğu görülmüştür. Finansal piyasalardaki istikrarsızlıklar, beklentilerdeki kötümserlik ve güven eksiklikleri spekülasyon atak oluşturarak, Merkez Bankası’nın rezervlerinin azalmasına neden olmaktadır. Yaşanan bu kriz dönemlerinde TL’ye olan güven sarsılmış ve yabancı paralarla ikame seviyesinde önemli artışlar yaşanmıştır. Türkiye’de 1994 ve Şubat 2001 Krizleri’nde spekülasyon saldırıları Merkez Bankası’nın rezervlerini azaltmış ve uygulanan kur sistemi terk edilerek TL’nin devalüe edilmesine neden olmuştur.⁵³

1990’lı yıllara gelindiğinde ekonomik istikrarsızlığın bir göstergesi olarak enflasyon sorunu karşımıza çıkmaktadır. 1990’lı yıllarda Türkiye’nin yaşadığı krizler 1991, 1994, 1998-99 ve 2000-2001 yıllarında doruk noktalarına ulaşarak derinleşmiştir. Bu krizler sırasında GSMH’ da düşüşler, işsizlik ve çok sayıda firmanın iflası da gündeme gelmiş ve 1990 sonrası yaşanan krizler 1978 öncesine oranla çok daha sarsıcı olmuştur.⁵⁴

Finansal serbestleşmeden sonra ülkeye giren büyük miktarda spekülasyon sermaye Liranın aşırı değerlenmesine sebep olmuştur. Türkiye mali piyasalarını Batı Avrupa da bile örneği az bulunur bir derecede serbestleştirmiştir. Yüksek faiz cazibesi ile ülkeye

⁵¹Boratav, a.g.e., s.189-196.

⁵²Karlık, a.g.e., s.454.

⁵³ Halil Seyidoğlu, “Uluslararası Mali Krizler IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniv. Dergisi**, Cilt: 4, No: 2, 2003.

⁵⁴ Esra Demircan ve Meliha ENER, (2003), “IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, <http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf>,

giren yabancı sermaye döviz, para ve sermaye piyasaları arasında mekik dokumaya başlamış ve hangi piyasaya yönelmişse o piyasada dengesizliklere neden olmuştur. Nakit ihtiyacı nedeniyle bu sıcak para girişi olumlu karşılanmış ve faiz oranlarındaki artış sürmüştür. Bu politika özel sektörü dışlama etkisinin de beraberinde getirmiştir. Özel sektörün baskılarıyla yüksek faizi düşürme çabaları ise döviz kurlarının yüksek olması nedeniyle Merkez Bankasının dış varlıklarını kaybetmesine neden olmuştur. Aşırı değerli Lira ve yüksek faiz birçok yeni bankanın kurulmasıyla mevduat bankacılığından çok devlete borç veren bir bankacılık kesiminin oluşmasına neden olmuştur.⁵⁵

Türk lirasına tamamen konvertibilite kazandırıldıktan ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırıldıktan sonra, bu dönemde uygulanan politikalar sıcak para hareketlerinden faydalanma stratejisi üzerine kurulmuştur. 1990'lı yıllarda kontrollü esnek kur politikası uygulaması devam etmiştir. Ancak bu dönemde ihracatı arttırmak için uygulanan 1980'li yılların zayıf TL politikasının tersine, kronik hale gelen yüksek enflasyonla mücadele etmek için kur gizli çapa olarak kullanılmış ve TL reel olarak değer kazanmıştır.⁵⁶

2.1. 1994 Krizi

Türkiye'de 1980 sonrası dönemde yaşanan ilk ciddi kriz 1994 ekonomik krizidir. Bu durumun, ifade edildiği gibi Meksika krizinin olumsuz etkileri ile de bağlantısı bulunmaktadır. 5 Nisan 1994'te hükümet dengeleri yeniden kurmak amacıyla yeni kararlılık önlemleri paketini ilan etti.

2.1.1 Krizin Gelişimi ve 5 Nisan Kararları

Yükselen piyasalar ile mal, hizmet ve sermaye hareketleriyle dünya piyasalarına açılan ülkeler kastedilmektedir. Mal ve hizmetlerin serbestleştiği 1980'li yılların, para ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesini içeren 1990'lı yıllar izlemiştir. 20. yüzyılın başlarında yaşanan krizler ulusal nitelik taşımış ve yaşandığı ülke ile sınırlı kalmıştır. Ancak mal, hizmet, para ve sermaye akımlarının önündeki engellerin kaldırılması, ülkeler arasında dolaşım kolaylığının sağlanması 1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin sayısının artmasında etkili olmuştur. Özellikle 1994 yılından itibaren yükselen piyasa

⁵⁵ Karluk, a.g.e., s.458.

⁵⁶ Alövsat Müslümov, Mibariz Hasanov ve Cenktan Özyıldırım, Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri, Marmara Üniversitesi, 2004, s.105.

ekonomilerinde, şiddetli finansal krizler yaşanmıştır. Bunlar arasında; Rusya, Türkiye, Güneydoğu Asya (Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler ve Tayland) ve Latin Amerika ülkeleri yer almaktadır. Bu krizler bazı yönlerden farklılık göstermekle birlikte ortak genel özelliklere sahiptir.⁵⁷

Bu bağlamda, 1994 krizinin akabinde uygulamaya konulan 5 Nisan 1994 İstikrar programı gündeme gelmiştir. Kriz öncesi 1991-1993 döneminde faiz dışı bütçe açığının milli gelire oranının ortalama olarak % 6.4 oranında yükselmesi, kamu borç stokunu artıran önemli bir faktör olmuştur. 1990-1993 döneminde kamu faiz dışı bütçe açığındaki yükselme, reel iş gücü maliyetlerindeki artış, ulusal paranın reel olarak değerlendirilmesi, kısa vadeli dış yükümlülüklerdeki artış, cari açıkların artması finansal krizin oluşmasında etkili olmuştur. 1994 Krizi'nin temelini, sürdürülemez duruma gelen ve GSMH'ye oran %3.8 olan cari açık, bankaların açık pozisyonlarındaki artışlar, hükümetin faiz hadlerini baskı altında tutma çabaları oluşturmaktadır.⁵⁸

Program, özellikle nominal para miktarının kontrolünü ve kamu harcamalarındaki kısıntıları içermesiyle, para politikasına yer veren, parasal ve mali kısıtlamalara gidilirken ücretlerde fazlaca bir artışa yer vermemesiyle de gelirler politikasını da içeren bir istikrar politikası niteliğindedir. Söz konusu kararlarla ekonomideki dengesizliklerin temelini oluşturan yapısal sorunlara da çözümler amaçlanmış ve bu kapsamda da yasal ve kurumsal düzenlemelerin yürürlüğe konması öngörülmüştür.⁵⁹

2.1.2. 5 Nisan Sonrasında Ekonomide Gelişmeler ve Enflasyonun Durumu

5 Nisan Ekonomik Önlemler Uygulama Planının Amacı, 24 Ocak kararlarının benzer özelliklerini taşımaktadır. Programın temel hedefleri aşağıda sıralandığı şekilde düşünülmüştür.⁶⁰

a)Enflasyonu hızla düşürmek,

b)Türk Lirasına istikrar kazandırmak,

⁵⁷ Harun Bal, **Uluslar arası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB, Yayın No:222, İstanbul, 2001, s.215.

⁵⁸ Meliha Ener ve Esra Siverekli Demircan, **Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları ve Türkiye**, Roma Yay, 2005, s.113-114.; Bal, a.g.e., s.216.

⁵⁹ Ener ve Demircan, a.g.e., s.114-116.

⁶⁰ Hasan Alpago, **IMF-Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yay, İstanbul, 2004,s.120.

c)Ekonomik ve sosyal kalkınmayı sosyal dengeleri de gözeten sürdürülebilir bir temele dayandırmak ve istikrarı sürekli kılacak yapısal reformları gerçekleştirmek,

d)Kamunun ekonomideki rolünü açıkları azaltacak şekilde yeniden düzenlemek

Programda özellikle enflasyonun düşürülmesi ve dış açığın azaltılması kısa vadede öncelikli amaç olurken, kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması ve dışa dönük bir sanayi yapısının kurulması ise uzun vadeli hedefler içerisinde yer almıştır. Kalıcı bir istikrar ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleşebilmesi için, başta kamunun ekonomideki rolü olmak üzere ekonomi politikaları yeniden gözden geçirilirken, programın başarısı için toplumun tüm kesimlerinin gücü oranında fedakarlığını ve desteğini almak temel şart olarak görülmüştür. Bu amaçla programın temel stratejisi çeşitli araçlar vasıtasıyla kamuoyuna anlatılmaya çalışılmıştır.⁶¹

2.2. 1990'lı Yıllarda Türkiye Ekonomisi ve Gelir Dağılımı

5 Nisan kararlarının nispeten sıkı bir şekilde uygulandığı 1994 yılı içerisinde dış ticaret açıkları bir önceki yıla göre % 73.4 oranında azalarak 5.2 milyar dolara inmiş, 1994 yılında ihracat bir önceki yıla göre % 18 artarak 18.1 milyar dolar, ithalat ise % 21 azalarak 23.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak 5 Nisan kararlarının uygulanması ile birlikte ortaya çıkan en çarpıcı gelişme 1994 yılında GSMH büyüme hızının % -6.1'e düşmesidir. Program krizin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini minimize etmesi açısından da başarılı olmuştur. Bu dönemde, sektörde sadece tie banka (Marmara Bank, TYT Bank ve Eximbank) tasfiye edilmiştir.⁶²

1990'lı yılların başlarından itibaren GSMH istikrarsız olmakla beraber ortalama olarak yıllık % 6 büyümüştür. Ancak 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle alınan 5 Nisan Kararlarının doğal sonucu olarak GSMH % 6.1 oranında gerilemiştir. Enflasyon 1990'lı yıllarda da sorun olmaya devam etmiş, 1990 yılında toptan eşyada % 48.6 olan enflasyon oranı, 1994 yılında alınan 5 Nisan kararları nedeniyle toptan eşyada % 149.6 tüketici fiyatları endeksinde de % 125.5'e çıkmıştır. 1995'ten sonra % 80'ler civarında

⁶¹ Alpago, a.g.e., s.123-126; Bal, a.g.e., s.216-217.

⁶² Egemen Eroğlu, Türkiye Ekonomisinde Gelir Dağılımı, Dünü, Bugünü ve Geleceği, http://dream.gen.tr/ekonomi/turkiye_ekonomisinde_gelir_dagiliminin_dunu_bugunu_gelecegi.php

seyreden enflasyon rakamları, 1997’de özellikle kamusal mal ve hizmetlere ve akaryakıtta yapılan zamlar sonucu % 91’e yükselmiştir.⁶³

Genel olarak bakıldığında 1994 sonrası kalıcı bir istikrar programı uygulanamamıştır. Özellikle finans piyasalarında oluşan güvensizlik ortamında, büyüme kaynağı olarak sadece kısa vadeli yabancı para girişleri kalmıştır. Fakat 1995 yılından sonra sıcak para girişleri bile çok yüksek reel faiz oranları ile sağlanabilmiştir.

Sonuç olarak, 1990’lı yılların temel özellikleri olarak politik istikrarsızlık, yapısal reformlarda aksama, yüksek reel faizler, hızla artan borç stoku, istikrar sağlayamayan büyüme ve kırılğan bankacılık sistemi sayılabilir. Bu dönemde özellikle bütçe açıklarının kontrol altına alınamaması TCMB’nın fiyat istikrarına odaklanmasını engellemiş, TCMB asıl olarak kurlarda, faiz oranlarında ve finansal piyasalardaki istikrarın korunarak borçların çevrilebilirliğini sağlamaya öncelik vermiştir.

Yüksek faizler ve yüksek ve dalgalı enflasyonun olduğu bu dönemlerde uygulanmaya çalışılan sıkı para politikaları, bütçe açıkları kontrol edilemediği için etkisiz kalmış hatta enflasyonist baskıları da artırmıştır. 1997 ve 1998 yıllarında ortaya çıkan Asya ve Rusya krizleri ekonomik durumu daha da kötüleştirmiştir. 1998 sonrası yurtiçi talebin daralmaya devam etmesi, Rusya kaynaklı ihracat talebinin azalması, artan güvensizlik ortamı nedeni ile sıcak para giriş miktarlarının yüksek reel faiz oranlarına rağmen düşmesi ve siyasal ortamdaki belirsizlikler ülkeyi yeni finansal çıkmazlara sürüklemiştir.⁶⁴

Türkiye’de enflasyonun kaynakları dönemler itibari ile değişmekle birlikte enflasyonist süreç kalıcı hale gelmiştir. Kronik enflasyonun, kamu açıkları ve bunların finansmanından kaynaklanan talep yönlü ve ücret, faiz ve kurlardaki gelişmeler sonucunda oluşan maliyet yönlü nedenlerin dışında, hızlı nüfus artışı, kentleşme ve piyasaların yapısından kaynaklanan nedenleri de sıralayabiliriz. 1990’lı yılların ikinci yarısına kadar kamu açıkları ve bu açıkların özellikle iç borçlanma ile finansmanı enflasyonun en önemli kaynağını oluşturmuştur. Kamu harcamalarındaki artışın yarattığı yurt içi talep genişlemesi, özellikle ticaret konu olmayan mal fiyatlarını artırarak enflasyonist baskılar yaratmıştır.⁶⁵

⁶³ Eroğlu, a.g.e.,

⁶⁴ Karluk, a.g.e. s.436; Boratav, a.g.e., s.167-169.

⁶⁵ Harun Bal, **Uluslar arası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB, Yayın No:222, İstanbul, 2001, s.215.

İç borçlanma senetlerinin para benzeri bir ödeme aracı haline gelmesi fiyatlar genel seviyesi üzerinde para arzının artırılmasına yakın bir etki oluşturmaya yol açmıştır. Hızla artan kamu açıklarının finansmanında büyük ölçüde başvurulmuş iç borçlanmanın sığ mali piyasalardan yapılması sebebiyle, bu kaynakların kısa vadeli ve yüksek faizli olması, finansal piyasalarda mevduat ve kredi faizlerine yansınarak enflasyon üzerinde maliyet yönlü bir baskı oluşturmuştur. Bu süreçte, mal ve faktör piyasalarında fiyatlar geriye dönük olarak endekslenmiş ve enflasyonist süreç kendi kendini besleyen bir yapıya dönüştüğü görülmüştür. Bu süreçten en fazla zararı gören kesim, ücret geliri elde edenler olmuş ve gelir dağılımı açısından fonksiyonel dağılımda emek aleyhine bir durum oluşmuştur.⁶⁶

Enflasyonist ekonomi politikası konusuna enflasyonun yüksek düzeyde tutulması ile ilgili ve dolayısıyla gelir dağılımı ile de ilgili olduğundan dolayı değinmekte fayda vardır. Enflasyonist ekonomi politikası ile güdülen amaç, enflasyonun yüksek düzeylerde tutularak borçların zamanla erimesi temeline dayanmaktadır. Enflasyon vergisi adı da verilen bu uygulamanın literatürdeki tanımını Merkez Bankası şu şekilde yapmıştır. Enflasyon Vergisi: Para, tedavüle çıkararak kurum açısından yükümlülük, talep eden, elde tutan kurum ve kişi açısından ise bir varlık olarak düşünüldüğünde, enflasyon, parayı ihraç eden kurumun yükümlülüğünü, parayı elde tutan kurumun ise varlığını reel olarak azaltır. Bu anlamı ile enflasyon, gelir elde eden açısından vergi özelliği taşımakta, dolayısıyla vergi gibi satın alma gücünün transferine neden olmaktadır.⁶⁷

Ülkelerin ekonomik performanslarını belirlemede kullanılan göstergelerden büyüme, işsizlik ve enflasyon içinde gelişmekte olan ülkeler açısından en önemli olanı enflasyon olgusudur. Bu ülkelerin, kamu gelirlerinin yetersizliği nedeni ile kalkınma amaçlarına ulaşabilmeleri için gerekli olan sermaye birikimine ancak açık finansmanla ulaşabilecekleri ileri sürülmektedir. Finansman açıkları, sınırlı dış borçlanma olanağı ve gelişmemiş sermaye piyasaları nedeniyle merkez bankası kaynaklarınca karşılanmaktadır.⁶⁸

Bu tür finansman ise para arzının artmasına, fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine ve para biriminin düşmesine neden olmaktadır. Para biriminin değerindeki bu azalma ise bir

⁶⁶Karlık, a.g.e. s.436

⁶⁷ Z.Refia Yıldırım, **Türkiye’de Enflasyon Vergisi Üzerine Bir Deneme**, Çukurova Üniv. Sosyal Bil.Enst.Dergisi, Cilt.4 Sayı.4, Adana, 1996, s.151

⁶⁸ Yıldırım, a.g.e., s.152.

tür vergi olarak kabul edilmektedir. Modern kamu maliyesi teorisinde bir ekonomide vergi kayıp ve kaçakları küçük boyutlarda ise ve aynı şekilde vergi tahsil masrafları çok yüksek ise kamu açısından enflasyon vergisine başvurmak optimal olacağına dair görüşler ifade edilmektedir. Bu kayıp ve kaçığın ülkemiz için yüksekliği hep tartışıla gelmiştir.⁶⁹

Enflasyonun bilinen bir çok büyük olumsuzluğuna rağmen neden bir finansman aracı olarak kullanılmaktadır? Bunun nedeni, hükümetlerin gelir elde etme düşüncelerinde yatmaktadır. 1981-1994 dönemi arası da reel enflasyon vergisi geliri %3- ila %4 arasında değişmektedir. Toplam vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı aynı dönemlerde %16 civarında olduğu belirtilecek olursa, %3-4 oranının hiçte küçümsenmeyecek bir rakam olduğu ortaya çıkacaktır.⁷⁰

Nitekim ülkemizde enflasyonun nedenleri ve nasıl önleneceği konusunda uygulanacak politikalar bilinmesine rağmen, bu konuda ayrıntılı çalışmalarda yapılmasına rağmen enflasyon oranı uzun yıllar bir türlü düşürülememektedir. Tüm bu açıklamalardan hareketle hükümetlerin enflasyon oranını düşürmemesinin altında ki nedenin ekonomik olmaktan çok siyasi olduğu iddiasını kuvvetlendirmektedir. Bir vergi gibi ifade edilen enflasyonu vergiden ayıran temel özellik elde edilen gelirin yalnızca devlete gitmemesi, aynı zamanda özel kesimle devlet arası paylaşmasıdır. Geliri fiyat artışlarından daha yavaş artan kişilerin gelirlerinin azalmasına ve ifade edilen kişilerden geliri fiyat artışlarından daha hızlı artanlara doğru gelir aktarılmasına neden olmaktadır. Bu durum gelir dağılımının daha hızlı ve daha büyük ölçüde bozulmasına neden olmaktadır.⁷¹

Özetle, devlet enflasyondan hem bir vergi olarak, hem de borçlarının reel değerini azaltmak suretiyle önemli miktarda gelir sağlamaktadır. Yukarıda da açıkladığımız gibi, devletin enflasyonu kullanarak gelir sağlaması hem toplumun refahı açısından hem de gelir dağılımı açısından son derece sakıncalıdır. Toplumsal patlamanın eşiğine gelmiş yoksul kitlelerin, bu yolla kamunun gelir sağlamasına nereye kadar tahammül edecekleri gözden geçirilmelidir.

⁶⁹ Yıldırım, a.g.e., s.152.

⁷⁰ Bilen ve Es, a.g.e.; 386-388.; http://www.haber1.com/Gelir_Dagilimi_statistikleri, haber.asp?id=81567

⁷¹ Harun Terzi ve Sabiha Oltulular, "Türkiye'de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik bir Analiz", Bankacılar Dergisi, Sayı:50, 2004, <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi50/Enflasyon.doc>

Asıl görevi toplumsal adaleti sağlamak olan devletin, her ne şekilde olursa olsun adaletsiz uygulamalara yönelmesi kendi varlığını inkar etmesi anlamına gelmektedir. Enflasyonun ülkemizde yıllarca süren uzun soluklu serüveni ve artık kronik haline alışan insanlarımızda bu beladan kurtuluş umudu iyice kırılmış bir hal aldığı gözlenebilmekteydi. Ancak 2006 yılı itibariyle enflasyon %10'lar seviyesine düşürülebilmiştir. Fiyatların yükselmemesi hemen her alanda etkisini göstermiştir. Son 3-4 yılın enflasyon oranlarının düşük olması sonucu 2005 yılı başından itibaren Türk Lirası'ndan altı sıfır atılarak dünya ülkeleri paraları arasındaki itibarlı yerine tekrar dönebilmiştir. Enflasyonun düşmesi ücretlilerin ve sabit gelirlilerin gelirlerindeki erimenin son bulmasıyla refah seviyeleri yükselmiştir. Fonksiyonel gelir dağılımı açısından emek lehine, ancak rantıye aleyhine bir durum oluşmuştur.⁷²

Enflasyon ve gelir dağılımının incelendiği bu çalışmada 1990'lı yılların ardından 2000'li yıllardaki ilişkinin analizi yapılmalıdır. 2000'li yıllar ise Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik krizi ile başlamıştır.

⁷² Bilen ve Es, a.g.e.; 386-388.; Yıldırım, a.g.e., s.153-154.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENFLASYON VE GELİR DAĞILIMI

1.2001 Krizi

Türkiye Ekonomisi 2000 yılından itibaren hızla büyümeye başlamasına rağmen Kasım 2000'de başlayan ve Şubat 2001'de "2000 yılı enflasyonu düşürme programı"nın sonunu getiren ekonomik kriz yeni bir dönemde başlangıcı olmuştur. Kasım krizi sonrasında piyasalar Ocak ayından itibaren bir miktar durulmaya başlamış, hazine borç senetlerinin faizleri ikinci el piyasada düşmeye başlamıştı. Benzer gelişmeler hem interbank piyasasında hem de repo piyasasında yaşanmaya başlanmıştır. Bankalar, krizde arttırdıkları mevduat faizlerini düşürmeye başlamışlardı. Kriz sonrası Hazine açısından kriz öncesindekiyle aynı miktarda iç borçlanma yapabilmesi mümkün olmuştur. Bununla birlikte Hazinesinin borç artışı dolayısıyla faiz ödemeleri de artmıştır⁷³

Kasım krizinde Türkiye'de dövize yönelen yoğun talep, yüksek faiz politikası ve hızlı döviz çıkışı karşısında IMF'nin 7.5 milyar dolarlık ek kredisi ile aşılabilmektedir. Ancak MGK toplantısı sonrasında ortaya çıkan gelişmeler karşısında tekrar dövize olan talep hızlanmış, 21 Şubat itibariyle bankalar arası piyasalarda gecelik faiz %6200'e daha sonra da 7500'i bulmuştur. Döviz hücum sürecinde Merkez Bankası'na gelen döviz talebi 7.6 milyar dolara ulaşmış, bankalar tarafından bu kadar yüksek hacimli döviz yurt dışındaki muhabir bankalara gönderilerek sistemdeki risklerini kapatmışlardır.⁷⁴

1.2. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

"Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nın genel stratejisi üç aşamayla özetlenebilir: Birincisi, finansal piyasalardaki belirsizliği azaltmak için, ikincisi para ve döviz piyasalarında istikrar sağlamak, son olarak da makro ekonomik dengelerin kurulması için önlemler alınmasını öngörmüştür. Programın amaçlarından biri kamu maliyesindeki uyumun uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak ve kamu sektörü idaresinin etkinliğini artırmaktır. Bu anlamda, bütçe disiplini ve gelir kaynaklarını artırmaya yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Edinilen yeni kaynakların sosyal adaletin desteklenmesi ve borç stokunun azaltılması için kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsam çerçevesinde, vergi

⁷³Alpago, a.g.e.,s.130-131.

⁷⁴Harun Bal, *Uluslararası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye*, TBB, Yayın No:222, İstanbul, 2001, s.215.

kaçakçılığı ile savaşmak ve vergi yükünün eşit dağıtılmasını sağlamak amacıyla vergi numarasının kullanımının yaygınlaştırılmasını öngören vergi düzenlemeleri getirilmiştir.⁷⁵

Bütçenin kapsamının genişletilmesi ve mali kontrolün artırılmasına yönelik tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda bütçe-içi ve bütçe dışı fonların ve döner sermayelerin de çoğu kapatılmıştır. TBMM'ye yeni bir Kamu Finansman ve Borç Yönetimi Kanunu sunulmuştur. Hedeflenen enflasyon oranlarıyla uyumlu bir gelirler politikası programının temellerinden biriydi. Ücret ve fiyat artışlarının düşük düzeyde gerçekleştirilmesine yönelik olarak iş çevreleri ve işveren temsilcileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.⁷⁶

Tablo 2: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GUCLU EKONOMIYE GECIS PROGRAMI				
	HEDEFLER			
	2001	2002	2003	2004
Bütçe Faiz Dışı Fazlası %	5,7	6,5	6,5	6,5
GSMH'daki Artış. (Büyüme)	-8,5	3	5	5
Toplam Borçlar/GSMH	92,2	81,3	73,3	96,4
Faiz Oranları	99,7	69,6	46	32,4
	GERCEKLEŞME			
	2001	2002	2003	2004
Bütçe Faiz Dışı Fazlası %	6,8	4,3	5,2	6,1
GSMH'daki Artış. (Büyüme)	-7,4	7,6	5,8	9,9
Toplam Borçlar/GSMH	88,5	86,5	81,7	73,8
Faiz Oranları	99,7	69,6	46	32,4
Ödemeler Dengesi(Cari Açık)	2,4	-0,8	-2,9	-3,6
Bütçe Dengesi	-16,2	-14,3	-11,2	-7,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr

1.2.1. Ekonominin Yeniden Yapılanması ve Yasal Düzenlemeler

Yeni program bu temel ilkeler çerçevesinde;⁷⁷ (i) Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmeyi, (ii) Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırılmayı, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı, (iii) Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmeyi, (iv) Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir

⁷⁵ Alpago, a.g.e., s.132-133;Doğan,a .g.e.,s.56.

⁷⁶ Temel Makro ekonomik Hedefler: "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

⁷⁷ Bağımsız Sosyal Bilimciler, a.g.e., s.69-70.; Temel Makro ekonomik Hedefler: "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmeyi ve, (v) Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmayı kendisine alt hedefler olarak seçmiştir.

Bu amaçlar çerçevesinde ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği artırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkımızın geleceğe bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek hedeflenmiştir.

Yapısal Yenilenme ve Yasal Düzenlemeler program çerçevesinde aşağıda sıralanan dört ana alanda 15 yasal düzenleme yapılmaktadır:⁷⁸

(i) Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması (ii) Devlette Şeffaflığın Artırılması ve Kamu Finansmanının Güçlendirilmesi (iii) Ekonomide rekabetin ve etkinliğin Artırılması (iv) Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi Bankaların mali bünyelerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması mali piyasaların ve reel sektörün istikrarı bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak Bankalar Kanunu'nda değişiklikler öngören yasal süreç başlatılmıştır. Bu çerçevede yapılması istenen yasal düzenlemeler şu şekilde belirlenmiştir.

Bütçe kanundaki değişiklikler, Görev zararlarını kaldıran kararname ve kanun, Borçlanma Yasası, Kamulaştırma Yasası, 15 Bütçe ve 2 Bütçe Dışı Fonun Kapatılması ile İlgili Yasa Kamu ihale Yasası, Merkez Bankası Yasası, Bankalar Kanunundaki Değişiklikler, İç Güvencesi Yasası, Ekonomik ve Sosyal Konsey yasası, Sivil Havacılık Yasasında Değişiklik, Telekom Yasası, Şeker Kanunu, Tütün Kanunu, Doğal Gaz Kanunu şeklindedir. Bu yasal düzenlemelerin yanında özellikle reel ekonomiye yönelik ciddi tedbirlerin alındığı da görülmektedir.⁷⁹

1.2.2. Reel Ekonomi İle İlgili Hedefler

İhracatın artırılmasına yönelik ilave tedbirler alınacaktır. Bu kapsamda;

⁷⁸ Bağımsız Sosyal Bilimciler, a.g.e., s.69-70.

⁷⁹ Temel Makro ekonomik Hedefler: “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”
http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

(i) Bütçeden ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansmanlar çerçevesinde Eximbank'ın kredi imkanları arttırılacak,

(ii) İhracatta KDV ödemeleri hızlandırılacak,

(iii) Desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemlerin azaltılması hedeflenmiştir. Doğrudan yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandırmak amacıyla daha önce Anayasada yapılan değişikliklerle getirilen uluslararası tahkim imkanı ile ilgili gereken kanun çıkarılacaktır. Bunun yanı sıra doğrudan yatırımın önündeki idari ve bürokratik engelleri ortadan kaldıracak bir eylem planı çalışmaları başlatılmıştır.⁸⁰

Esnaf, sanatkar, KOBİ'ler ve tarım kesiminin krizden asgari seviyede etkilenmelerini temin etmek amacıyla Ziraat ve Halk Bankasından kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak amacıyla bütçeye 400 trilyon lira tutarında ödenek konmuştur.

1.2.3. Maliye Politikasına Yönelik Hedefler

Kasım ve Şubat aylarında yaşanan krizler bankacılık kesimi üzerinde ciddi bir tahribata yol açmış ve kamu maliyesi üzerine büyük bir yük getirmiştir. Faiz oranlarındaki yükselme ve kurlardaki belirsizlik ekonomik birimlerin geleceğe ilişkin güvenlerini sarsmış, reel ekonomiyi de olumsuz yönde etkilemiş ve ekonomi daralma sürecine girmiştir. Türk lirasının değer kaybıyla birlikte enflasyonda da bir sıçrama gözlenmiştir. Ancak, rekabet gücünde kazanılan iyileşme, güçlü maliye politikasının sürdürülmesi, aktif para politikası ve uzlaşmaya dayalı gelirler politikası ile büyüme hızı ve enflasyon üzerindeki bu olumsuz etkilerin giderilmesi mümkün görülmektedir.⁸¹

Bu çerçevede hedeflenen makro ekonomik göstergelerin şu şekilde olması beklenmektedir. Kriz sonrasında bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemeler kamu finansmanı üzerine önemli bir yük getirmiştir. Diğer yandan, TL'nin değer kaybı ve faiz oranlarındaki yükselme borç servis yükünü ağırlaştırmaktadır.

Kamu borç stokundaki artışın kontrol altında tutulabilmesi için faiz dışı harcamalarda azami tasarrufun ve disiplinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

⁸⁰Rıza Kandiller, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi, [://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm)

⁸¹Rıza Kandiller, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi, [://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm)

Programın faiz dışı bütçe fazlasına ve kamu finansmanına ilişkin hedefleri bu çerçevede belirlenmiştir. 2000 yılında yüzde 3 civarında olan toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının GSMH' YA oranı 2001 yılında yüzde 5,5'e yükseltilecektir. Bu çerçevede;⁸²

(i) Konsolide bütçe faiz dışı fazlasının GSMH' YA oranının 2000 yılındaki yüzde 4,6'lık seviyesinde 2001 yılında yüzde 5,1 seviyesine yükseltilmesi, (ii) Başta KİT olmak üzere diğer kamu hesaplarında 2000 yılında yüzde 1,8 olan faiz dışı açığın, 2001 yılında yüzde 0,4 fazlaya dönüştürülmesi hedeflenmiştir. (iii) Faiz dışı harcamalarındaki nominal artışın GSMH'nın nominal artışının altında tutulmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede 2001 yılında 2000 yılına kıyasla harcamalarda yüzde 9 oranında reel bir azalma hedeflenmektedir. (iv) Kamu harcamaları disiplin altına alınarak azami tasarruf sağlanacaktır. Bu amaçla, Kamu Tasarruf Genelgesi titizlikle uygulanacaktır. Maliye Bakanlığı'nın uygun ördüğü ödenek kalemlerinde blokaj uygulanacaktır. (v) Diğer cari, yatırım ve bazı transfer harcamalarındaki artış kur ve fiyat artışlarının altında tutularak GSMH'nın yüzde 1,5'i kadar tasarruf sağlanacaktır. (vi) Bu önlemlerin yanı sıra bütçenin diğer cari transferler kaleminde yapılacak kesintiler ile GSMH'nın yüzde 0,3'ü oranında tasarruf sağlanacaktır. (vii) Kamu bankalarının faiz farkı ödemelerini karşılamak üzere bütçeye GSMH'nın yüzde 0,2'si oranında ödenek konmuştur. Ödenek aşımına yol açacak yükümlülükler verilmeyecektir. (viii) Sağlık, eğitim ve güvenlik hizmetleri hariç kamuda yeni personel alımı ancak çok olağanüstü ve kuruluşların etkinliği açısından mutlaka gerekli durumlarda yapılacaktır. Toplam memur sayısında artış olmayacaktır. (ix) Tüm kesimleri ilgilendirmeyen ve ücret adaletini hedeflemeyen münferit maaş ve ücret artış talepleri kesinlikle dikkate alınmayacaktır. (x) Çok zorunlu haller dışında yatırım programına yeni proje alınmayacak ve yıllara sari ihalelere gidilmeyecektir. (xi) Gider artışına yol açacak teşkilat genişlemesi ve yeni kadro ihdası dahil, kaynağı olmayan harcama artırıcı hiç bir öneri gündeme getirilmeyecektir. (xii) KİT'lerin etkin çalışmalarını sağlayacak düzenlemeler yapılmaktadır. Bu çerçevede personel sayısı artırılmayacak, fazla mesai, ikramiye ve prim gibi ödemelerde kısıntıya gidilecek, cari harcamalar kontrol altına alınacak ve yatırım harcamaları rasyonalize edilecektir. (xiii) Tarımsal destekleme fiyatları öngörülen enflasyonu aşmayacak şekilde artırılacak ve kuruluşların finansman imkanları dikkate alınarak miktar kısıtlamasına gidilecektir. (xiv) Sosyal güvenlik kurumlarının

⁸² Pelin Ataman., "Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci", <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi43/Kurumsal.doc>; Temel Makro ekonomik Hedefler: "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf; Bağımsız Sosyal Bilimciler, IMF Gözetiminde Uzun On Yıl, 1998-2008, Farklı Hükümetler Tek Siyaset, Yordam Kitap, 2007, s.72-76.

sağlık harcamaları disiplin altına alınacaktır. (xv) Kamuda taşıt kullanımı sınırlandırılacak ve Taşıt kanunu etkin bir biçimde uygulanacaktır.⁸³

Kamu harcamalarında tasarruf tedbirlerine eş anlı olarak gelir hedeflerine ulaşmak için aşağıdaki başlıca düzenlemeler öngörülmüştür:⁸⁴

(i) Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak 2000 yılı sonunda alınan tedbirlerin tizlikle uygulanmasına devam edilecektir. (ii) Akaryakıttaki otomatik fiyatlandırma mekanizmasına devam edilecek ve Akaryakıt tüketim vergisi (ATV) en az hedeflenen enflasyon ölçüsünde ayarlanacak ve ATV tahsilatının GSMH içindeki payı yüzde 2,8 olacaktır. (iii) Başta enerji ve petrol sektörü olmak üzere ithale dayalı ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikleri, artan maliyetleri ve ekonomik gerçekleri yansıtacak şekilde geciktirilmeden uygulanacaktır. (iv) Vergi tabanının yaygınlaştırılması amacıyla vergi kimlik numaralarının kullanımı genişletilecektir. (v) Vergi kayıp ve kaçığının en aza indirilmesi amacıyla vergi denetimleri artırılacaktır. (vi) Vergi tahsilatının artırılması için vergi gecikme faiz ve cezaları enflasyonla uyumlu bir biçimde artırılmıştır. (vii) Bireysel yatırımcıların kamu kağıtlarından elde ettikleri gelirlerin beyanname dışı tutulması suretiyle kamu kağıtlarına olan bireysel talep arttırılacaktır.

Kamu kesimi dengesinin sağlanması ile birlikte ortaya çıkan dış finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik belli başlı politikalar çerçevesinde büyük ölçüde dış finansman ihtiyacı IMF ile imzalanacak yeni Stand by anlaşması çerçevesinde belirlenecek. Bu da uluslararası piyasalarda Türkiye'ye yönelik fon akışının hızlanmasına bağlı görülmektedir.

Bu çerçevede Faiz dışı dengede 10 milyar dolar civarında fazla verilmesine rağmen, 2001 yılında kamu kesiminin finansman ihtiyacı yüksek seviyede bulunmaktadır. Bu finansman ihtiyacının tamamen iç piyasalarda karşılanması mevcut makroekonomik öngörülerle tutarlı olmayacaktır. Bu nedenle ek dış finansmanın sağlanması gerekmektedir. Bu çerçevede, uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş ülkeler nezdinde dış finansmanın sağlanması yönünde yoğun müzakereler sürdürülmüştür.

⁸³Pelin Ataman., "Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci", <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi43/Kurumsal.doc>; Sadi Uzunoğlu, **IMF İle Nereye Kadar?**, İTO Yay, Yayın No: 2004-43, İstanbul,2004, s.67-68.

⁸⁴ Uzunoğlu, a.g.e s.68.

Bu müzakerelerin tamamlanmasını müteakiben programın finansmanı ve buna bağlı olarak para politikası ile ilgili belirlenen büyüklüklerin detaylı olarak kamuoyuna açıklanacağı ifade edilmiştir.

Finansal istikrarı sağlamaya ve enflasyonla mücadeleyle devam edilmesine ilişkin maliye ve para politikaları, makro ekonomik istikrar, büyüme ve toplumun en muhtaç kesimlerini koruma hedefleri ile örtüşen ücret ve maaş politikaları oluşturulması yönünde sosyal diyalogun geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Enflasyonla mücadelede Merkez Bankası'nın para politikası ve maliye politikası uygulamaları çerçevesinde enflasyon hedeflemesi sistemine geçilecek buna ilişkin para programı açıklanacaktır. TCMB tarafından piyasalara döviz satılması işlemi, döviz kurunu belli bir seviyede dengelemek amacıyla değil, menkul kıymetler piyasasında istikrarın sağlanması ve faiz oranlarının hızlı bir şekilde düşürülmesi amacını taşımaktadır. Türk Lirası'nın dış destek seviyesi sayesinde bir ölçüde güçleneceği, döviz kurunun talep ve arz doğrultusunda piyasa tarafından belirlenmeye devam edileceği önemle vurgulanmıştır.

Tablo 3: 1999 – 2004 Tarihleri Arası Türkiye Ekonomisine İlişkin Seçilmiş Göstergeler %, (II. Stand-by, Üçüncü Üç Yıllık Ekonomik Program, 2002 – 2004)

YILLAR	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	%					
Reel GSMH büyüme Oranı	-6,1	6,3	-8,5	3	5	5
GSMH Deflatörü	55,8	50,9	60,7	48,9	24,9	13,1
Nominal GSMH büyüme oranı	-60,4	47	53,4	31,2	18,8
TEFE (12 ayhk, D.S.)	62,9	32,7	88,6	31	16,2	12
TÜFE (12 ayhk, D.S.)	68,8	39	68,5	35	20	12
Hazine Bonosu Ortalama Nominal Faiz Oranı	106,2	38,0	99,7	69,6	46,0	32,4

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/stat/ti82yhtm>.

Yukarıdaki verilere bakıldığında hazine bonusu ortalama nominal faiz oranları 2004 yılında %32,4'lere çekilmiştir. Halbuki aynı yıl toptan ve perakende fiyat endeksleri % 12'lere inmiştir. Bu oranlar arasındaki fark yaklaşık %20 olup halen yüksek reel getiri demektir. Böyle olunca iç ve dış borcun çeviriminde her şey planlandığı şekilde gitse dahi önemli handikaplar bulunmaktadır.⁸⁵

2. Enflasyon Hedeflemesine Geçiş

Enflasyon hedeflemesi rejimi; merkez bankasının nihai hedefi olan fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla yönelik olarak para politikasının makul bir dönem için belirlenen sayısal bir enflasyon hedefi ya da hedef aralığına dayandırılması ve bunun kamuoyuna açıklanması şeklinde tanımlanabilen para politikası uygulamasıdır. TCMB 2002 yılı para politikasını “örtük enflasyon hedeflemesi” olarak belirlemiştir. Bu rejimde enflasyon hedefi ile uyumlu parasal büyüklükler ikincil hedef olarak göz önünde bulundurulurken, asıl parasal politika belirleyicisi olarak gelecek dönem enflasyonunu etkileyecek gelişmelerin takip edilmesi ve enflasyonun birincil hedef olarak alınması kararlaştırılmıştır.⁸⁶

Bu ikili strateji ile enflasyondaki düşüş sürecinde ve para ikamesi olgusu nedeniyle para talebinin tahminindeki zorlukların ve son yıllarda parasal büyüklükler ile enflasyon arasındaki ilişkide görülen zayıflamanın yaratacağı sorunların giderilmesi ve dolayısı ile örtük enflasyon hedeflemesinin para tabanı yanında güçlü bir çapa işlevi görmesi amaçlanmıştır.

Para politikasının asıl politika aracı olarak faizler belirlenmiş ve 2001 yılında olduğu gibi döviz kuru serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu uygulama ekonomik çevrelere bu rejim dahilinde nominal çıpanın kesinlikle enflasyon üzerinde olduğu konusunda açık bir mesaj vermiştir. 2002 yılındaki dalgalı kur politikasında Merkez Bankası kurun seviyesine müdahale etmeyeceğini ve yalnızca oluşacak aşırı dalgalanmaları engellemek için kurların seviyesine yönelik olmayan sınırlı müdahalelerde bulunacağını

⁸⁵ <http://www.hazine.gov.tr/stat/ti82yhtm>.

⁸⁶ Esfender Korkmaz, “Enflasyon Hedeflemesi ve Fiyat İstikrarı”, **Gülten Kazgan’a Armağan: Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2004, s.311-315.

açıklamıştır. Bunun dışında Merkez Bankası döviz rezervlerini arttırmaya yönelik şeffaf döviz alım ihaleleri düzenlemiştir.⁸⁷

2002 yılı için TCMB % 35 enflasyon ve % 3 büyüme öngörüsünde bulunmuştur. Hükümetin mali disiplinden ödün verilmeyeceği konusunda verdiği söz ile uluslar arası kuruluşlardan sağlanan güçlü destek ile tutarlı bir ekonomik programın uygulanacağı konusunda güçlenen kamu enflasyonist beklentileri azaltmıştır. İç talep yetersizliği ve ters para ikamesi sonucunda gelişen kurlardaki belirgin gerileme sistemi desteklemiştir. Bu gelişme sonucunda reel faizler % 15 seviyelerine gerilemiştir.

Kasım 2002 tarihinde gerçekleşecek olan erken genel seçim nedeni ile yaz başında kurlar artma eğilimine girmiş, ağustos ayından itibaren tekrar istikrar kazanmıştır. 3 Kasım 2002 tarihindeki genel seçimden sonra iktidara gelen AKP Hükümeti başlanan ekonomik reform hareketlerini devam ettirmiş, tek parti hükümeti ile istikrarlı bir ekonomik program oluşturulacağı konusunda güven artmıştır. Bu artan güven seçim sonrasında önemli bir çıkış yaşayan borsa endeksi ile teyit edilmiştir. Bütün bunların sonucunda Türkiye 2002 yılında önemli bir başarıya imza atmış ve enflasyon % 31'e, gecelik faiz oranları yıl içinde % 59'dan % 44'e gerilemiş ve ekonomik büyüme % 6,5'e yükselmiştir. 2002 yılındaki başarıyı gölgeleyen tek unsur hedeflenen faiz dışı fazla seviyesine ulaşamaması olmuştur. Bu sonucu doğuran sebeplerin bir defaya mahsus olmayanlarının ortadan kaldırılması için gerekli çalışmalar yapılmıştır.⁸⁸

2003 yılında aynı şekilde tam enflasyon hedeflemesine geçilene kadar "örtük enflasyon hedeflemesi" programı benimsenmiştir. Kısa dönem faizler gelecek dönemde beklenen enflasyona odaklı bir şekilde belirlenmiş, para tabanı yine ek bir çıpa vazifesi görmüştür. 2003 yılının ilk çeyreğinde dışsal ve geçici unsurlar ile yükselen enflasyon kamuoyunun programa olan tam güvencesi sayesinde yeniden düşme eğilimine girmiş ve Nisan-Ekim döneminde TCMB 6 kez faiz indirimi yapmıştır. Nisan ayında % 44 seviyesinde olan gecelik borçlanma faiz oranı Ekim ayında % 26 seviyesine gerilemiştir.

Haziran-Aralık döneminde enflasyondaki düşüşte bir çok unsur rol oynamıştır. Bu unsurlar piyasalarda sağlanan görece istikrar ve Türk lirasının yabancı paralar karşısında

⁸⁷ TCMB, 2005. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>

⁸⁸ TCMB, "2002 Yılında Para Ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler" **Para Politikası İle İlgili Metinler**, 2002. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-01.html>

değer kazanması, verimlilik artışları ve reel ücretlerin seyri sonucunda maliyet koşullarındaki iyileşme, gıda ve tarım grubu fiyatlarında görülen yavaşlama, kamu kesiminde enflasyon hedefiyle büyük ölçüde uyumlu fiyatlama ve gelirler politikası, iç talep baskısının olmayışı, artan rekabet ortamı ile üretici ve tüketici davranışlarının değişmeye başlamış olması olarak sıralanabilir.

Bütçe disiplini ve enflasyona odaklı bağımsız para politikasının yarattığı etki ve yukarıda sayılan unsurlar başarılı olan 2002 yılından sonra 2003 yılının da aynı başarı ile sonuçlanmasını sağlamıştır. 2003 yılı başında % 20 olması hedeflenen enflasyon % 185, % 5 olması hedeflenen büyüme % 5,9 olarak gerçekleşmiştir.⁸⁹

2002 ve 2003 yılında elde edilen başarılar sonucunda enflasyon beklentileri açısından son derece olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 2002 yılında resmi enflasyon tahmini ile beklenti anketleri sonuçları arasındaki fark 15,1 puan iken 2003 yılında bu fark 4,7 puana düşmüş ve nihayet 2004 yılında fark sadece 1,9 puan olmuştur. Enflasyon beklentilerinin resmi tahmine yanaşması 2004 döneminde imzalanacak sözleşmelerde geçerli olacak ücret, fiyat, kira artışı ve faiz oranlarına son derece olumlu katkıları olmuştur. Bu dönemde para tabanındaki gelişmeler takip edilmekle birlikte enflasyonun düşüş sürecinde para talebinin tahmininde oluşan zorluklar nedeniyle kesin bir hedef olarak değil yalnızca gelecek dönem enflasyonuna dair içerdiği bilgiler sebebiyle bir gösterge olarak takip edilmiştir. Bu yaklaşım TCMB'nın para politikalarını 2002 yılından başlayarak her yıl daha çok tam enflasyon hedeflemesine yaklaştığını kanıtlayan bir göstergedir.⁹⁰

2005 yılında kurumsal değişikliklerin giderek oturması, beklentilerin olumlu yönde değişmesi ve mali disiplinin sağlanması ile yılbaşında açıklanan % 12 olarak açıklanan enflasyon tahmini sonrasında cari enflasyon % 9,3'e gerilemiş ve önemli bir atak yapılarak büyüme % 9,9 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılı başında enflasyon hedefi % 8 olarak açıklanmış ve 2006 yılında tam enflasyon hedefine geçileceği duyurulmuştur. TCMB açıklamasında 2002-2005 yılları arasındaki 4 yıllık dönemde örtük enflasyon hedeflemesi rejiminin tam enflasyon hedeflemesine tercih edilmesinin sebebini Türkiye Ekonomisinde var olan "mali baskınlık" ve programa olan güven eksikliği ile ilişkilendirmiştir. TCMB'na göre bu 4 yıllık dönemde rejim örtük enflasyon hedeflemesinden tam enflasyon

⁸⁹ TCMB, "2002 Yılında Para Ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler" **Para Politikası İle İlgili Metinler**, 2002. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-01.html>

⁹⁰ Birol Erkan, "Türkiye'de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları", http://paribus.tr.googlepages.com/b_erkan.doc

hedeflemesine kademeli olarak yaklaşmış ve 2006 yılında tam enflasyon hedefinin başarılı olabilmesi için gerekli olan altyapı olgunlaşmıştır.⁹¹

2.1. 2000’li Yıllarda Türkiye’de Enflasyon

Uygulanan bu politika; Merkez Bankası’nın bağımsızlığı yolunda adımlar atılmıştır. dalgalı kur rejimine uyum artmış ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçim için elverişli bir ortam oluşmuştur Türk lirasından altı sıfır atılarak Yeni Türk Lirası’na geçilmiştir. Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi rejimi konusunda 2000 yılından bu yana çalışmalarını sürdürmektedir. Enflasyon hedeflemesi süreci ile merkez bankasının bağımsızlığını kazanması sonrasında, enflasyonda düşüşler yaşanarak ciddi bir aşama kaydedilmiştir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel hedefi, kamu borçlarının yükselmesine yol açan borç dinamiğini ve sürdürülemez hale gelen borç krizini ortadan kaldırıp, Türkiye ekonomisini, dış yardıma muhtaç olmayacak bir yapıya kavuşturmak şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca; yurtiçi talebin daraltılması için kamu kesimi harcamalarını kısmak ve ihracatın teşvik edilmesi için ücret maliyetlerinden ve tarımsal ürün fiyatlarından sağlanacak tasarruflar öngörülmüştür. Bununla beraber; sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal nitelikli dönüşümler, döviz kuru nominal çıpasına dayalı para programı, bankacılık sektörü reformu, mali saydamlık ve mali yönetim ve son olarak özel yerli ve yabancı sermayenin Türkiye ekonomisindeki rolünün artırılması hedeflenmiştir.⁹²

⁹¹Erkan, a.g.e.; TCMB,“ Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Döviz Kuru Politikası” **Başkanın Konuşmaları**. 2005. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/TBB_aralik2005.pdf

⁹²Eriñç Yeldan, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, 2001, Bağımsız Sosyal Bilimciler, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org>

Tablo 4: Türkiye’de 1980-1993 Döneminde Fiyat Endeksleri ve Değişim Oranları

(1987=100 ve 2003=100)

Yıl	TÜFE	Değişim (%)	TEFE	Değişim (%)	GSMH Fiyat Deflatörü	Değişim (%)
1994	9 115 875.3	106,3	10 624 984.6	120,7	4238,28	107,3
1995	17 137 845.6	88	19 762 471.4	86	7931,97	87,2
1996	30 911 933.2	80,4	34 775 574.7	76	14119,6	78
1997	57 411 782.7	85,7	63 218 658.5	81,8	25587,3	81,2
1998	106 017 629.8	84,7	108 629 842.8	71,8	44859,1	75,3
1999	174 787 793.1	64,9	166 270 384.3	53,1	69868,2	55,8
2000	270 777 960.1	54,9	251 801 510.5	51,4	105415	50,9
2001	418 081 170.4	54,4	406 911 241.0	61,6	163740	55,3
2002	606 217 697.1	45	610 773 772.7	50,1	236408,8	44,4
2003	759 590 774.4	25,3	767 131 858.6	25,6	289596	22,5
2004	839 955 478.4	10,6	852 206 781.7	11,1	317004,4	9,5
2005	122,65	7,72	122,3	2,66	300202	5,3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler 1923-2004, 2005 yılı için 2003=100, www.tuik.gov.tr

Tablo’da Türkiye’de 1994-2005 döneminde gerçekleşen enflasyon oranları gösterilmektedir. Buna göre; Tabloda görüldüğü gibi; 5 Nisan kararlarının alındığı sene TÜFE değeri %106,3, TEFE değeri ise %120.7 oranıyla Cumhuriyet tarihinin en yüksek rakamlarına ulaşmıştır. 24 Ocak istikrar kararlarında olduğu gibi, 5 Nisan kararlarının alındığı 1994 yılında enflasyon üç haneli olarak gerçekleşmiş; ancak sonraki yıllarda düşüşler yaşanmış, 1999 yılında TÜFE; %106 değerinden %64,9’a, TEFE ise %120 değerinden %53,1 seviyesine kadar gerilemiştir.

1999 yılından itibaren ülkede yeniden bir kriz havası oluşmasına rağmen, enflasyon da ciddi artışlar görülmemiş ve 2001 Şubat krizi sonrasında, uygulama kararı alınan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programıyla beraber fiyatlar genel düzeyinde sürekli azalmalar yaşanmıştır. 2005 yılı için hedeflenen TÜFE büyüklüğü %8, TEFE büyüklüğü ise %9,6 olarak hesaplanırken, TÜFE değeri %7,72, TEFE değeri ise %2,66 düzeyiyle beklentilerin altında gerçekleşmiştir. Ayrıca bu değerler TÜFE için 1969 yılı, TEFE için ise 1964 yılından beri en düşük rakamlar olarak dikkat çekmektedir. 1993 ile 2005 yılları arasında yıllık ortalama TÜFE değeri %59, TEFE değeri ise %57,66 olarak gerçekleşirken, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı öncesinde 1994 ile 2001 yılları arasında gerçekleşen TEFE ve TÜFE değerleri yıllık ortalama %76 düzeyinde gerçekleşmiş, programın uygulamaya konduğu andan sonraki yıllarda ekonomide gerçekleşen TEFE ve TÜFE değerleri ortalama

%22 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu durumda Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının fiyat istikrarı bakımından başarılı olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.⁹³

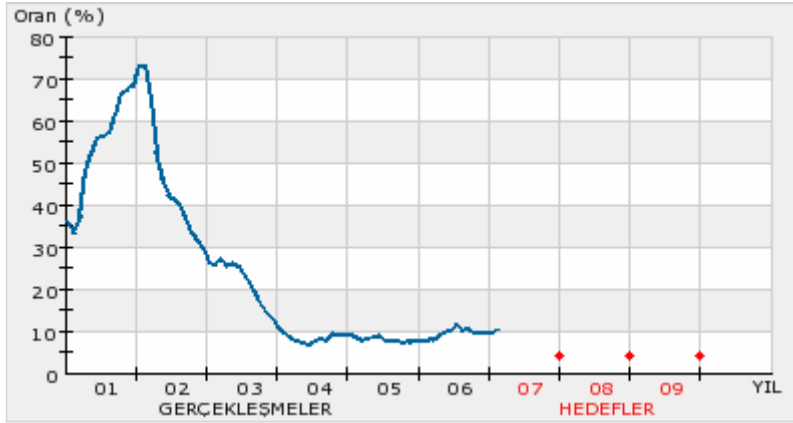
1994-2005 dönemi için GSMH büyüklüklerini vermektedir. Buna göre, GSMH büyüme hızı 5 Nisan kararlarının alındığı yıl olan 1994 senesinde eksi %6 düzeyinde bir daralma yaşamıştır. Kararlar alındıktan sonraki yıl, 1995 senesinde ise %8 dolayında GSMH büyüme hızı yakalanmıştır. GSMH büyüme hızındaki dalgalanmalar 1999 yılına kadar devam etmiş ve 1999 krizinde yeniden daralma yaşanarak eksi %6 dolayında bir GSMH büyüme hızı yaşanmıştır. 2000 yılının Kasım ayında yürürlüğe giren programın beklentileri karşılayamaması ve Şubat 2001 krizinin de etkileriyle, GSMH büyüme hızı eksi %9,5 ile 1945 yılından beri en düşük değer olarak gerçekleşmiştir ve bu değer son 50 yılın en önemli ekonomik daralma düzeyi olmuştur.

1994 yılı ile 2005 yılı arasında gerçekleşen yıllık ortalama GSMH büyüme hızı %3'tür. Ayrıca 1994 ile 2001 yılları arasındaki dönemde ortalama GSMH büyüme hızı %1,48 olarak gerçekleşirken, 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının devreye girmesinden itibaren GSMH büyüme hızı yeniden yükselmeye başlamış, program sonrasında yıllık ortalama büyüme hızı %5,9 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında GSMH büyüme hızı; %5 olarak hedeflenmesine rağmen, beklentilerin üstünde gerçekleşerek %7,6 düzeyinde bir büyüme hızı yakalanmıştır. Bu rakamlara göre; Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, GSMH büyüme hızındaki istikrar bakımından başarılı kabul edilmektedir.⁹⁴

⁹³ Bağımsız Sosyal Bilimciler, a.g.e., s.74-78.

⁹⁴ Erinç Yeldan, "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler", 2001, Bağımsız Sosyal Bilimciler, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org>; Bağımsız Sosyal Bilimciler, a.g.e., s.74-78.

Tablo 5: TÜFE Değişim Oranları ve Enflasyon Hedefleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hedef	35	20	12	8	5	4	4	4
Gerçekleşme	29,7	18,4	9,3	7,7	9,6			

Kaynak TCMB.web Sayfası

3. 2000'li Yıllarda Enflasyon Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi

Yukarıda yapılan değerlendirmeler gelir dağılımı kavramı ile ilk aşamada ilişkilendirilmeyebilir. Ancak güçlü ekonomiye geçiş programının içeriği ve düzenlemelerdeki detaylar dikkate alındığında gelir dağılımı ile ilişkili olduğu açıktır.

Türkiye'de liberalizasyon sürecinde yapılan 1994, 2002, 2003 ve 2004 Gelir Dağılımı Araştırma sonuçlarından ülke ekonomimizdeki durum açıkça görülebilmektedir. Kişisel gelir dağılımı incelendiğinde, gelirden en az pay alan kesimin payının giderek azaldığı, en fazla pay alan kesimin ise payının arttığı görülmektedir. Bu durum fonksiyonel gelir dağılımı da etkilemekte ve tarım ve ücret geliri elde eden kesimin oranı giderek düşmektedir.

Yüksek gelir düzeyine sahip grupların yüksek reel faizler dolayısıyla milli gelirden büyük bir paya sahip olması ve ücret geliri elde eden kesimin milli gelirden aldığı payın giderek düşmesi fonksiyonel gelir dağılımında bozulmanın bir göstergesidir. Yani reel

üretimde bulunmadan faiz ve kâr elde eden ve büyük bir orana sahip olan rantçı kesim, ücret geliri elde eden emek sahibinin milli gelirden alacağı paya mani olmaktadır.

Türkiye 2000’li yıllara, 1999 yılında hazırlanan enflasyonu düşürme programı ile girmiştir. Enflasyonu Düşürme Programı her ne kadar enflasyonu düşürmese de reel ücretlerin hızla düşmesine neden olmuştur. 1997 yılı temel yıl kabul edildiğinde dolar cinsinden reel ücretler 2000 yılında 19,1’e, 2001 yılında ise 70’1 e düşmüştür. Saat başına ücretler açısından düşüş oranları daha da belirgindir.⁹⁵

Güçlü ekonomiye geçiş programının etkin şekilde işletilme çabalarına ve enflasyon hedeflemesi politikaları sonucu enflasyonun tek haneli rakamlara indirgenmesine rağmen, ne yazık ki gelir dağılımındaki eşitsizlikte önemli bir gelişme olmamıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın ardından gerçekleşen gelir dağılımı ve işsizlik oranı şu şekildedir.⁹⁶

TÜİK verilerine göre, 2002’den 2003’e nüfusun en zengin %20’lik dilimi ile en fakir %20’lik dilimi arasındaki gelir farkı 9,4 kattan 8,1 kata inmiştir. Yine 2002’den 2003’e Milli gelirden en fakir %20’lik nüfusun aldığı pay %5,3’den %6’ya, ikinci %20’nin %9,8’den %10,3’e, üçüncü %20’nin %14’ten %15’e dördüncü %20’nin %20’8’den %20,9’a çıkmış iken bu oran en zengin %20’lik nüfus diliminde %51’1’den %48’3’e gerilemiştir. İşsizlik konusu ile en büyük gelir adaletsizliğinin olduğu alan olarak ortaya çıkmıştır. 2001 yılından bu yana Türkiye’nin esas meselelerinden biri de artan işsizliktir. TÜİK verilerine göre, işsizlik oranları 2000’de %6,5, 2001’de %8,4, 2002’de %10,6, 2003’de %10,5, 2004 te ise, %9,9’luk büyümeye rağmen, % 10,3 olarak gerçekleşmiştir.⁹⁷

Ülkemiz işgücünün dağılımında tarım ağırlıklı yapının izleri yavaş yavaş silinmektedir. Buna rağmen 1990 yılında toplam işgücünün %48’i tarım sektöründe çalışırken, 2000 yılında bu oran %40,8’e, 2006 yılında ise,%27,3’e inmiştir. Hizmetler sektörünün payı aynı yıllarda %36,8’den, %42,2’ye oradan da, 2006 yılı için %47,3’e çıkmıştır. Sanayi sektöründe de yine aynı yıllar için %15,2’den %17’ye, oradan da 2006 yılı itibariyle % 19,7’ye ulaşmıştır. Burada üzerinde durulması gereken önemli nokta ise, esas verim artışı kaynağının sanayi olması; eğitim ve sağlık, AR-GE, finans, ulaştırma

⁹⁵ Cem Doğan, **Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye**, s.55

⁹⁶ Doğan, a.g.e., s.59-61.

⁹⁷ Doğan, a.g.e., s.60.

gibileri hariç, hizmetlerin daha çok istihdam yaratma ve yasama bir takım kolaylıklar getirmesi açısından önemli sayılmaktadır.⁹⁸

İlkel bir tarım yapısında faal nüfusun hala 2000’li yıllarda %40,8’inin çalışıyor olması, bizlere verim düşüklüğünün hala sürdüğünü göstermektedir. Bu verim artışını her alanda sağlayabilmemiz için, yüksek verimli iş alanlarını hızla geliştirmeliyiz. Böylece atıl işgücünü aktif hale getirebiliriz ve tarım sektöründe çok yüksek bir oran olan %27,3 gibi oranı da aşağıya bu sayede çekilebilir. %10-12 oranındaki işsizlikle Avrupa’nın yeni kuramlar geliştirdiği görülebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerden ithal edilen emek-yoğun malların bu sanayileri geriletmesi dolayısıyla işsizliğe yol açtıkları, geçmişte ithal edilen işçilerin kendi işçilerinin yerini aldığı, sosyal refah devleti uygulamalarının işsizliğe neden olduğu gibi kuramlar bunların başlıcalarıdır.

Aynı zamanda “sosyal şart” dedikleri yeni yaptırımları (çocuk çalışmasının engellenmesi, çalışanların kendi ülkelerinde çalışan işçiler gibi aynı sosyal haklara kavuşturulması gibi) Türkiye gibi ülkelere kabul ettirmeye çalışmalarını akıllardan çıkarılmaması gereken konulardan birisidir. Ülkemizdeki istihdam sorunu beş ana başlık altında değerlendirilmelidir. Bunlar işgücü (nüfus) fazlalığı, eğitim, yeni istihdam olanaklarının yaratılması, ücret ve çalışma koşulları ve işgücü piyasasının oluşturulmasıdır. TÜİK’in yayınladığı verilere göre 2006 yılı itibariyle ülkemizde işsizlik oranı %9,9 olarak belirlenmiştir. İşsizlik oranı en fazla kriz dönemlerinde artmıştır. Türkiye ekonomisinde işsizlik oranı TÜİK’in 2002 yılında yaptığı Hane halkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, ekonomik krizin en şiddetli yaşandığı 2001 yılının ikinci çeyreğinde 1.567.000 olan işsiz sayısı, 2002 yılının aynı döneminde 2.217.000’ye ulaşmıştır.⁹⁹

Bu da bize bir yıl içinde işsizlik oranının %2,7 oranında artarak %9,7’ye ulaştığını göstermektedir. Eğitimli gençlerde işsizlik oranı daha çok bankaların kapatılmasıyla %27,2’ye yükselmiştir. Gelir dağılımı açısından baktığımızda devlet veya işveren katkısının daha fazla olmasından kaynaklanan emek lehine bir durum oluşturmuştur denilebilir. Ne var ki, Ziraat Bankası’nda toplanan paralara ödenen faizlerin piyasa koşullarına göre çok düşük kalması ile beklenen işlev yerine getirilememiştir. Yüksek enflasyon ortamında zorunlu tasarrufların getiri oranı, çok düşük kalmıştır. Tasarrufun kişisel bir olay olduğundan yola çıkarak, bastan sakat olarak doğmuş bu uygulama ile yapılan yanlışlardan

⁹⁸Gülten Kazgan, **Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2002, s.348.

⁹⁹ Kazgan, a.g.e., s.349.

biriside büyük oranlarda artan kamu açıklarının daha ucuz yollarla kapatılması amacıyla kullanılmasıdır.¹⁰⁰

1980 sonrası dönemde memur maaşlarıyla ilgili yeni bir uygulamaya daha gidilmiştir. Enflasyon beklentisine göre ve bütçe imkanları çerçevesinde, yılda iki defa maaş tespiti sistemi, memur maaşlarının asgari düzeyde kalması sonucunu vermiştir. Yıl içerisinde enflasyonun düşük tahmin edilmesiyle, yılda iki defa belirlenen memur maaşları reel olarak erimiştir. Yukarıda da değinilen gibi, ihracata yönelik sanayileşme politikasında ücretlerin maliyet unsuru olarak algılanmasından kaynaklanan ve iç talebin kısılmasını amaçlayan düşük ücret politikası, 1988 yılına geldiğinde artık tıkanmaya başlamıştır.

Aralıkları sıklaşan krizlerin en derin etkisi olanlarından birisi olan 1994 yılındaki kriz ve bunun akabinde çıkarılan 5 Nisan Kararlarıdır. Bu kararlarla kamu giderlerinin azaltılması için tekrar kemer sıkma politikalarına başvurulmuştur. Giderlerin azaltılması, kamu kesiminde maaş artışlarının bütçe ödenekleriyle sınırlandırılmasıyla olmuştur. Dövizin yükselmesi, faiz oranlarının yükselmesi hep rantiyeye kesiminin gelirlerini yükseltirken, fonksiyonel dağılımda sermaye ve girişimciler karlı çıkmışlardır.¹⁰¹

Bu ödenen faizlerin karşılandığı kaynak olan vergileri ödeyen çoğunlukla da ücretli kesim sürekli gelir kaybına uğramış, yoksullaşmış, fonksiyonel dağılımda emek aleyhine bir durum olduğu için zararlı çıkmıştır. Günümüze kadar hep emek aleyhine olan düşük ücret politikaları kamu kesiminde toplu iş sözleşmeleri ve sendikaların politik konjonktürü iyi takip ederek emek lehine olumlu, reel ücret artışlarını kapsayan sözleşmeler yapabilmişlerdir. Ancak ne yazık ki kamu kesiminde çalışan memur personel grev ve toplu iş sözleşmeleri hakları olmadığından dolayı düşük ücretlerle çalışmaya devam etmektedirler. Özel sektörde çalışan işçi kesimi de ekonominin sürekli yaşadığı krizlerin en ağırı faturasını ödemektedirler. Asgari ücret düzeyinin çok düşük düzeyde tutulmasıyla işçi ücretleri seviyesi tabanı düşmekte ve bu tüm çalışan işçilere yansımaktadır.¹⁰²

TÜİK'in yayınladığı 2005 yılı verilerini de içeren Tablo'da ise ülkemizde ki enflasyonun ateşinin düşürülmesi sonucu genel itibariyle 2003, 2004 ve 2005 yılları gelirin dağılımında önemli bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Bu durum, yani önemli dalgalanmaların olmaması, gelir dağılımı açısından iyi bir görünüm olmakla birlikte,

¹⁰⁰ Yakup Kepenek, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 9.Basım, İstanbul, 2005, s.397.

¹⁰¹ Kepenek, a.g.e., s.398

¹⁰² Boratav, a.g.e.; Kepenek, a.g.e., s.399-401.

ülkemizdeki gelir dağılımındaki bozuk yapının devam etmesi açısından olumsuz bir olgu şeklinde yorumlanabilir. Ülkemizde kent ve kırsal ayrımına göre fonksiyonel gelir dağılımının 2003, 2004 ve 2005 yıllarına göre dağılımı Tablo'da verilmektedir. Buna göre, ülkemiz gelirinin 2005 yılı itibarıyla 161.558.726.670 YTL ile toplam gelirin %71'ini kentsel alanlarda üretildiğini, %29'luk pay ile kırsal alanda üretilen gelirin ise 66.511.509.576 YTL olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu sonuçlara göre, ülkemiz nüfusunun kırsal kesimde yaşayan nüfusun oranı ile aldığı gelirin oranı arasında belirgin bir fark vardır. Bunun sebebi tarım sektöründe ki gizli işsizliktir.¹⁰³

Tablo 6: Ülkemiz istihdam ve İşgücü Durumu (2006)

	TÜRKİYE		KENT		KIR		
	2005	2006	2005	2006	2005	2006	
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	71 611	72 606	44 312	45 383	27 299	27 223	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	50 826	51 668	31 678	32 718	19 148	18 950	
İşgücü (000)	24 565	24 776	14 398	14 882	10 167	9 894	
istihdam (000)	22 046	22 330	12 566	13 081	9 480	9 249	
İşsiz (000)	2 520	2 446	1 832	1 802	687	645	
İş gücüne katılma oranı(%)	48,3	48,0	45,5	45,5	53,1	52,2	
istihdam oranı (%)	43,4	43,2	39,7	40,0	49,5	48,8	
işsizlik oranı (%)	10,3	9,9	12,7	12,1	6,8	6,5	
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	13,6	12,6	13,2	12,5	14,8	13,2	
Genç nüfusta işsizlik oranı<1>(%)	19,3	18,7	22,8	21,5	14,1	14,1	
Eksik istihdam oranı (%)	3,3	3,6	2,9	3,2	4,0	4,2	
Genç nüfusta eksik oran istihdam	m(00	4,3 26 260	4,0 26 892	3,0 17 279	3,1 17 835	6,1 8 981	5,5 9 057
İş gücüne dahil olmayanlar (0)							

15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak: TÜİK, 2006, İşgücü Durumu, www.tuik.gov.tr

¹⁰³ Kazgan, a.g.e.s.351-353;Doğan, a.g.e., s.64-67.

Tablo 'da maaş ve ücret gelirlerinde kırsal kesimin ve dolayısıyla tarım sektörünün aldığı payın azlığı hemen göze çarpmaktadır. Bu durum yukarıda da değinildiği gibi kırsal alanda yaşayan nüfusun azlığından ziyade gizli işsizliğin sonucu oluşmuştur. Ayrıca ülkemizde kırsal alanlarda yaşayan insanların eğitimlerinin genel olarak düşük olması ve ülkemizde uygulanan yanlış eğitim politikaları sonucu, kırsal alanlarda yaşayan düşük eğitilmiş nüfusun teknolojik yenilikleri takip edememesi ve bu açığında tarım politikaları ile giderilmemesi, tarımla uğraşan kesimin düşük verim artışları ile üretim yapmasına sebep olmuştur.

Tarım makinelerinin kullanımının yaygınlaştırılması, sulama imkanlarının geliştirilmesi, verimli tohum ve verimli hayvan ırkları ile hayvancılığın yapılmasının özendirilmesi, tarım arazilerinin toplulaştırılması ve özellikle tarım sektöründe çalışan işgücünün sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması ile bu verim düşüklüğünün önüne geçilebileceğini düşünülmektedir. Bunun yanında yevmiye gelirlerinin kent nüfusunun aldığı paya oranla düşük olmasına rağmen kırsal alanda 2005 yılı için %4,7 gibi yüksek bir oranda olması tarım sektöründeki işçilerin ve özelliklede mevsimlik işçilerin yevmiye ile çalıştırılmasına bağlanabilir.

Tablo 6: Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı

<i>Hanehalkı</i>	<i>1963</i>	<i>1968</i>	<i>1973</i>	<i>1978</i>	<i>1983</i>	<i>1986</i>	<i>1987</i>	<i>1994</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>	<i>2004 2005</i>	
<i>Yüzdeleri</i>	<i>(a)</i>	<i>(b)</i>	<i>(c)</i>	<i>(d)</i>	<i>0) (e)</i>	<i>(f)</i>	<i>(g)</i>	<i>(h)</i>	<i>0)</i>		<i>(k)</i>	<i>0)</i>
<i>En düşük %20</i>	4.5	3.0	3.5	2.9	2.7	3.9	5.2	4.9	5.3	6.0	6.0	6
<i>İkinci %20</i>	8.5	7.0	8.0	7.4	7.0	8.4	9.6	8.6	9.8	10.3	10.7	10.8
<i>Üçüncü %20</i>	11.5	10.0	12.5	13.0	12.6	12.6	14.1	12.6	14.0	14.5	15.2	15.4
<i>Dördüncü %20</i>	18.5	20.0	19.5	22.1	21.9	19.2	21.2	19.0	20.8	20.9	21.9	22
<i>En yüksek %20</i>	57.0	60.0	56.5	54.7	55.8	55.9	49.9	54.9	50.1	48.3	46.2	45.8
<i>Gin/ Katsayısı</i>	0.55	0.56	0.51	0.51	0.52	0.50	0.43	0.49	0.44	0.42	0.40	0.38

2005 Hanehalkı Bütçe Anketi'nden elde edilen gelir dağılımı sonuçlarına göre Türkiye geneli için hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre en alt % 20'lik dilimin, toplam gelirden aldığı pay % 6, gelirden en fazla pay alan beşinci dilimdeki hanehalklarının aldığı pay ise % 45,8 olarak gerçekleştiği izlenmektedir. 2004 yılı, 2003 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında; ilk yüzde 20'lik dilimdeki hane halklarının gelirden aldığı payda bir değişim gözlenmez iken, ikinci, üçüncü ve dördüncü dilimdeki hane halklarının aldığı payda bir artış, beşinci yüzde 20'lik dilimdeki hane halklarının payında ise bir düşüş söz konusudur. 2002 yılında en zengin %20'lik grubun gelirden aldığı pay, en yoksul %20'lik grubun gelirden aldığı payın yaklaşık 9,5 katı iken, 2003 yılında bu oran 8,1, 2004 yılında ise 7,7 seviyesine inmiştir. AB-25 ortalamasında bu oran 4,6'dır.¹⁰⁴

Türkiye'de 1980'den sonra uygulanan ekonomi politikaları gelir dağılımını üç yönüyle etkilemektedir. Bunlardan ilki "fiyatlandırma sürecidir" 1980 sonrası uygulandığı gibi ücret ve faiz serbest piyasa koşullarında saptanması ile ücretlerin azalması faizlerin artması sonucunu doğurmuş, bu durum isebsermaye gelirlerinin görece olarak artması ile sonuçlanmıştır. İkinci olarak ise "kamu hizmetleri" ile ilgilidir. 1980 sonrası uygulanan politikalar devletin rolünü olabildiğince azaltmayı amaçlıyor, böyle olunca da devlet eğitim, sağlık, konut başta olmak üzere sosyal harcamalarında kısıntıya giderek veya bu alanlardan tamamen çekilerek bireylerin bu hizmetlerden yararlanmaları kısıtlanmış olmaktadır. Üçüncüsü ise devletin iç pazarı yabancı ürünlere açması ile ilkel teknoloji ile çalışan kesimlerin rekabet etmesini engellemesi ve bu kesimlerin gelirini düşürmesi sonucunun doğurmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ DPT, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2006, s.42, www.dpt.gov.tr

¹⁰⁵ Kepenek, a.g.e., s.454.

SONUÇ

Gelirin adaletli dağılımı bir ülkenin üretim artışından sonra üzerinde durması gereken en önemli ikinci ekonomik problemidir. Çünkü, devlet kendi varoluş gayesinin yanında, anayasanın yüklediği görevlere ve uluslararası alanda genel kabul görmüş normlara göre, vatandaşına belirli bir gelir sağlamakla yükümlüdür. Buna ek olarak gelirin oluşumundan sonra da eşitsizliği azaltıcı yönde müdahalelerde bulunmakla yükümlüdür. Çünkü, gelir dağılımının eşitlikten uzak olduğu toplumlarda kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür seviyesi ve bozuk sağlık şartları ile karşılaşılır. Geniş halk kitlelerinin sefaleti yanında yüksek gelirli grupların sefahati; gösteriş tüketimi, gelişmiş ülkelerin tüketim biçimine özeni, yabancı malları kullanma yarışı vardır. Böyle bir toplumda sosyal barışı sağlamak mümkün olmaz. Sosyal barışın olmadığı bir ortamda düzenli ve istikrarlı bir ekonomik gelişme gerçekleştirmek hayal olur. Devlet bu eşitsizlikleri engellemek için, öncelikle gelirin oluşum sürecinde gelir farklılıklarını azaltıcı önlemler alır. Bu görevini yerine getirirken serbest piyasada doğal olarak oluşan, birincil dağılıma müdahale edecektir. Devlet, kendisinin belirlediği kamu politikalarının uygulaması sonucu ikincil dağılımı sağlayarak daha adil bir gelir dağılımına ulaşılmasını hedeflemektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için çeşitli kamu politikası araçlarını ekonomik arenada değişik alanlarda uygulayarak fonksiyonel, sektörel, bölgesel ve kişisel dağılımı daha adaletli bir hale getirebilecektir.

Enflasyon dönemlerinde vergilerin tahsili geciktirilmemelidir. Bu durum gelir dağılımına iki şekilde etki etmektedir. İlki, ücretlilerin gelir vergisi stopaj usulü ile kaynakta kesilirken, sermayedar ve müteşebbisler gelirlerini beyanname ile bildirip, bir yıldan daha bir süre sonra ödeyerek yüksek enflasyon ortamında büyük kazançlar sağlamaktadırlar. İkincisi ise, ücretlilerin gelir vergisini kaynakta kesen işverenlerin, cezaların caydırıcı olmaması sebebi ile bu vergileri zamanında devlete yatırmayıp, ucuz kredi şeklinde kullanarak ek kazançlar sağlamasıdır. Bu durumda yine emek aleyhine bir durum olarak gelir dağılımını bozmaktadır.

Kronik enflasyon, yüksek nüfus artışı ve bebek ölümleri, düşük GSMH, yüksek oranlardaki iç ve dış borç tutarı, giderlerini karşılayamayan vergi gelirleri, yetersiz orandaki vergi gelirlerinin içindeki dolaylı vergilerin payının yüksek olması, vergi kaçakçığının önlenememesi, asgari ücretlilerin patronlarından daha fazla vergi ödemesi, bütçedeki transfer harcamalarında faiz ödemelerinin yüksek oranlarda seyretmesi, eğitim kalitesinin

düşüklüğü, büyükşehirlerin imar afları ve engellenemeyen göç olgusu ile gecekonduyla doldurularak mega köylere dönüşmesi, topluma televizyonları sürekli şekilde empoze ettiği, marjinal hayat, üniversite mezunu işsizler ordusunun marjinal işlere girebilmek için bile stadyumlarda sınavlara tabii tutulması, organize sanayi bölgelerinde yatırım yapacak sanayicilerin rantıye kesiminin kapattığı arsalar yüzünden fabrika yapacak yer bulamaması, yerel yönetimlerin hizmet üretememe kısırlığı ve anormal bir israf içerisinde olmaları, eğitim sisteminin yüksek gelirliler lehine işlemesi, kapasitesiz insanların özel üniversitelerde sınavlara tabii tutulmadan kabul edilerek, mezun edilmesi ve tüm bunların yanında devletin kendi kendine oluşturduğu bir rant ekonomisinin varlığı ile bunların semirip güçlenerek devlet içinde devlet oluşturma durumları, ülkemizde değil gelir dağılımı, diğer konularda da istikrarlı bir kamu politikası izlenemediğini göstermektedir.

Bu bağlamda enflasyonun gelir dağılımına yönelik ekonomik, siyasal ve toplumsal sonuçlarını asgari düzeye indirmek için, enflasyon mutlaka tek haneli olmalıdır. Düşük enflasyon ortamında ekonomik birimler geleceği daha güvenli gördüklerinden yatırımlarına daha iyi yön verebildiklerinden dolayı düşük enflasyon hedeflenmelidir. Enflasyon son yıllarda dizginlenmesine rağmen her an yükselecek korkusunun piyasalara hakim olması, yatırımları sınırlandırmaktadır.

Sonuç olarak, zamansız, gerekli altyapı ve yasal düzenlemeler tamamlanmadan girişilen liberalizasyon süreci, gelir dağılımında olumsuz sonuçlar yaratmıştır. Gelir dağılımındaki bu olumsuz sonuçlar sosyal barışı, düzenli ve istikrarlı bir ekonomik büyümeyi engellemiştir. Özellikle dış finansal liberalizasyon sonrası sermaye hareketlerine açık hale gelen Türkiye ekonomisi, dış şokların ve küresel krizlerin etkisi altındadır. Kısaca Türkiye ekonomisi, liberalizasyondan beklenen refah etkisini elde edememiş, tam tersine özellikle 1990'lı yıllardan sonra daha sık yaşanan krizler nedeniyle gelir dağılımını da içinde sayabileceğimiz önemli ekonomik göstergelerde büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştı.

1980-2000 yılları arasında görülen kronik enflasyon sorununun 2001 krizi sonrası uygulanan ekonomik politikalar ve enflasyon hedeflemesi uygulaması ile bir ölçüde çözüldüğü görülmektedir. Ancak, hedefleri arasında enflasyonu düşürüp gelir adaletsizliğine de çözüm getirmek iddiası da bulunan IMF destekli istikrar programının bölüşüm ile ilgili bu hedefinin çok uzağında sonuçlara yol açtığı görülmektedir.

Adaletsizliği azaltmak yerine Türkiye toplumunda derin siyasi ve sosyal sorunlara yol açan topyekün bir yoksullaşma ve bölüşüm uçurumunu yarattığı görülmektedir.

2001 yılında yaşanan tarihi küçülmenin özellikle emek ve tarım gelirlerinin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay ciddi oranda azalmıştır. Bu anlamda, 2001 krizi ile Türkiye sadece toplumsal sınıflar arasında pay edilen gelirden emek ve tarım gelirlerinin daha az bir pay alması ile sonuçlanan bir yoksullaşma sürecini yaşamakla kalmamıştır. Bunun kadar vahim olan; yeniden büyüme modelinin parametrelerinin ucuz emek ve ucuz girdiye dayanmasıdır. Türkiye tekstilden gıdaya, dayanıklı ev eşyalarına kadar uzanan düşük fiyatlı ücret malı reticisi Avrupalı orta sınıfın ucuz tatil beldesi olmak gibi yoksullaştırıcı bir role zorlanmış yeni sermaye birikim modelini o yönde oluşturmaya mecbur bırakılmıştır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Mustafa Sönmez, “2001 Krizi, IMF İle İlişkiler Ve Gelir Bölüşümü”, **Gülten Kazgan’a Armağan: Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2004, s.351.

KAYNAKÇA

-AKTAR Suat, **Enflasyon Hedeflemesi: Para Politikasının Güvenilirliği ve Fiyat İstikrarı**, Bilim Teknik Yayınevi, 1998.

-AKLAN Nejla Adanur, “Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 4, Aralık, 2001.
<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/05-nejla/05-nejla.htm>

-ALPAGO Hasan, **IMF-Türkiye İlişkileri**, Ötüken Yay, İstanbul, 2004.

-ATAMAN Pelin, “Ekonomik Kriz Sonrası Kurumsal Yeniden Yapılandırma Süreci”,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi43/Kurumsal.doc>.

-Bağımsız Sosyal Bilimciler, **IMF Gözetiminde Uzun On Yıl, 1998-2008, Farklı Hükümetler Tek Siyaset**, Yordam Kitap, 2007.

-BAL Harun, **Uluslar arası Finansman, Dış Borç Yönetimi ve Türkiye**, TBB, Yayın No:222, İstanbul, 2001

-BİLEN Mahmut ve Muharrem Es, “Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar”, **Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu**, Adapazarı, 1998, s:380.
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf>

-BORATAV Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi**, İmge Yay, İstanbul, 2006.

-DEMİRCAN Esra ve Meliha Ener, “IMF’nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri”, 2003
<http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf>,

-DİNLER Zeynel, **İktisada Giriş**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000.

-DOĞAN Cem, **Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005 Türkiye**, İstanbul Üniversitesi, 2006.

-DPT “ **Gelir Dağılımı ve Politikaları Özel İhtisas Komisyon Raporu**” DPT Yayınları No: 2370,Ankara-1994, www.dpt.gpv.tr/pdf

-DPT, **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, www.dpt.gov.tr/pdf

-DPT, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2006 www.dpt.gov.tr

-ENER Meliha ve Esra Siverekli Demircan, **Küreselleşen Dünyada IMF Politikaları ve Türkiye**, Roma Yay, 2005

-ERKAN Birol, “Türkiye’de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları”,
http://paribus.tr.googlepages.com/b_erkandoc

-EROĞLU Egemen, “Türkiye Ekonomisinde Gelir Dağılımı, Dünü, Bugünü ve Geleceği”, http://dream.gen.tr/ekonomi/turkiye_ekonomisinde_gelir_dagiliminin_dunu_bugunu_gelecegi.php

-FRISCH Helmut, **Theories of Inflation**, Cambridge University Pres, Cambridge, 1983

-GÜÇLÜ Sami ve Mahmut Bilen, “1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı. 6, Eylül - Ekim 1995.

-IŞIĞIÇOK Erkan, **Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi**, www.google.com /15/12/2001

-KANDİLLER, Rıza, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi, [://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem2001/ekonomi.htm)

-KARLUK Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1997.

-KAZGAN Gülten, **Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

-KEPENEK Yakup ve Nuran Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.

-KEPENEK Yakup, **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, 9.Basım, İstanbul, 2005.

-KORKMAZ Esfender, “Enflasyon Hedeflemesi ve Fiyat İstikrarı”, **Gülten Kazgan’a Armağan: Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2004.

-MÜSLÜMOV Alövsat, Mibariz Hasanov ve Cenktan Özyıldırım, Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Ekonomiye Etkileri, Marmara Üniversitesi, 2004.

- İlker Parasız, **Teori ve Politika. Makro Ekonomi**, Ezgi Kitabevi, Ekim 2003

-PARASIZ İlker, **Kriz Ekonomisi: Hiperenflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1998.

-SEYİDOĞLU Halil, “Uluslararası Mali Krizler IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniv. Dergisi**, Cilt: 4, No: 2, 2003.

-SÖNMEZ Mustafa, “2001 Krizi, IMF İle İlişkiler Ve Gelir Bölüşümü”, **Gülten Kazgan’a Armağan: Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2004.

-ŞAHİN Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa-2002

-TERZİ Harun ve Sabiha Oltulular, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme-Enflasyon Süreci: Sektörler İtibariyle Ekonometrik bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı:50, 2004, <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi50/Enflasyon.doc>

-TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>, 2005.

-TCMB, “2002 Yılında Para Ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler” **Para Politikası İle İlgili Metinler**, 2002. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-01.html>

-TCMB,“ Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Genel Çerçevesi ve 2006 Yılında Para ve Döviz Kuru Politikası” **Başkanın Konuşmaları**. 2005. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2005/TBB_aralik2005.pdf .

-TOKGÖZ Erdinç, **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**, İmaj Kitapevi, Ankara, 1997.

-TÜRK İsmail, **Maliye Politikası**, S Yayınları, Ankara,1988.

-UZUNOĞLU Sadi, **IMF İle Nereye Kadar?**, İTO Yay, Yayın No: 2004-43, İstanbul,2004.

-YELDAN Erinç, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler”, 2001, Bağımsız Sosyal Bilimciler, <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org>

-YILDIRIM Z.Refia ,**Türkiye’de Enflasyon Vergisi Üzerine Bir Deneme**, Çukurova Üniv. Sosyal Bil.Enst.Dergisi, Cilt.4 Sayı.4, Adana, 1996.

-YÜCE Mehmet, “Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile Bağlantısı”. <http://www.isguc.org/myuce3.htm>

-[http://www.haber1.com/Gelir Dağılımı İstatistikleri](http://www.haber1.com/Gelir_Dağılımı_İstatistikleri), haber.asp?id=81567

-Temel Makro ekonomik Hedefler: “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

-<http://www.hazine.gov.tr/stat/ti82yhtm>.

-www.tuik.gov.tr/istatistik